yarına doğru 1

aylık siyaset, kültür, sanat dergisi/kasım 1973/4 lira



AYLIK SİYASET, KÜLTÜR, SANAT DERGİSİ / KASIM 1973 / SAYI: 1

Pablo NERUDA	Karakas'daki Otero Silva'ya Mektup (Şiir)	3
Enver TUNABOYA	Tefeci - Bezirgan Sermayesinin Doğuşu ve Toprak İlişkileri - I -	7
Kemal TUNÇ	Emperyalizm ve Geri Bıraktırılmış Ülkeler	12
Bertholt BRECHT	Eğer Köpek Balıkları İnsan Olsaydı	19
Mehmet ERGÜN	Geri Bıraktırılmış Ülke Sanatı ve Bir Örnek Türkiye	21
Süleyman BULUT	Mahpus (Şiir)	33
Şükrü BİLGİÇ	Temiz Kül (Hikâye)	34
Tahir ABACI	Arkadan Saldıranlar Baş Sıradadır	39
Halim KASIM	El Kapısı	47

Yazı Kurulu Mehmet Ergün, Apturrahman Çamlı, Tahir Abacı — Sahibi ve Sorumlusu : Tahir Abacı — Yönetim ve Yazışma Narlıbahçe Sok., Kader Han No: 5/10, Cağaloğlu - İstanbul — Yıllık Abonesi 40 lira
Dizgi Baba - Oğul Matbaası, Baskı Sebat Matbaası

YARINA DOĞRU, yok edilmek istenen insanî özün ve umudun daha da güçlü kılınmasına, gerçek kahraman olan kitlelerin ve bütün yurtsever güçlerin demokratik haklarının sağlanmasına ve korunmasına, hasta eğilimlerin öne çıkmasında büyük rolü olan teorik yetersizliğin giderilmesine, ülkemizin somut koşullarının dünya konumundan soyutlanmadan doğru değerlendirilmesine katkıda bulunmak amacıyla çıkıyor. Bu amaç; devrimci saflarda ağırlık kazanmaya çalışan umutsuz, yılgın, kaypak, fırsatçı eğilimlerin, halktan yanaymış gibi gözüküp bir takım kompleksleri tatmin uğruna halkın adından yararlanmaya yeltenen, egemen güçlerin çöplüğünden beslenen onların çürümüş ahlakî değerlerine sarılan bir takım yoz ve sinsi unsurların teşhiri gereğini de beraberinde getirmektedir. YARINA DOĞRU, aynı oranda, can çekişmekte olan emperyalizmin ideolojisinin çarpıtmaya çabştığı kültür ve sanat alanında, yurtsever safların yanında yer alan, bilimsel ilkeleri klavuz kabul eden doğru eğilimlerin ve sağlıklı örneklerin yaratılmasında ve değerlendirilmesinde üzerine düşen görevi yapmaya çalışacaktır.

PABLO NERUDA / KARAKAS'DAKİ OTERO SİLVA'YA MEKTUP

Nicolas Guillen getirdi mektubunu bana, yazılmış
giysilerine gözlerine
Ne mutlu sana, Miguel, ikimize de ne mutlu!
Yaralarla örtülmüş bir dünyada
yalnız biz kaldık başıboş mutluluklar yaşayan
uçuşunu görüyorum karganın; hiç bir işe yaramaz hayatta
Akrebe bakıyorsun, ve gitarını parlatıyorsun.
Şiir yazarak yaşıyoruz, yabanıl hayvanlar arasında ve
dokunduğumuzda çetinliğine inandığımız bir adama,
dağılıp dökülüyor bayat bir ekmek gibi,
o zaman sana miras Venezuela'dan
kurtarılacak ne varsa topluyorsun, hayatın korunda
ellerimi ısıtırken ben.
Ne büyük mutluluk Miguel!
Nerde olduğumu soruyor musun? Anlatayım -
Devlete gerekli ayrıntılar vererek -
Sarp kayalarla çevrili bir kıyıda
denizin ve kırların birbirine karıştığı, dalgaların ve çamların,
yelkovanların kartalların, çimenlerin ve köpüklerin
Bütün bir gününü deniz kuşlarına bakarak geçirdiğin
oldu mu? Sanki
yazgılarına taşıyorlar mektuplarını dünyamızın.
İmbikler yelkenliler gibi salmıyor,
öteki kuşlar ok gibi, haberler
iletirken, And kıyılarındaki firuzelerin altında gömülü
ölü kırallardan, valilerden,
ve o görkemli beyazlıkları içinde martılar
durmadan unutuyorlar haberlerini.
Hayat ne kadar açık, Miguel, gökyüzü gibi, hele aşkı ve kavgayı
kattığımızda ona, ekmekten ve şaraptan kelimeleri,
kelimeler ki eskitemiyorlar şimdi bile,
yürüyoruz çünkü sokaklarda şiirler ve silahlarla.

Bizi ne edeceklerini şaşırıyorlar, Miguel.
Öldürmekten öte ne yapabilirler ki; ve o bile
sonuçsuz kalacak - tek şey var
bir oda kiralamak karşımızda, ve bizi gözlemek
Her yanımdan fışkıran aşk şiirlerimi
yazarken, bunalımlar içinde,
bırakılmış, göçebe ve daha kıvranırken alfabede,
bana: «Sen büyük adamsın Theocritus!» dediler
Theocritus değilim ben: hayatı tuttum,
yüzleştim onunla, öptüm kazandım onu,
maden ocaklarının tünellerinden geçtim
nasıl yaşadığını görmek için başkalarının.
Ve çıktığımda, ellerimde pislik ve hüzün,
«Bu cinayette yerim yok benim» diyerek
ellerimi generallere uzattım.
Öksürmeye başladılar, tiksintilerini gösterdiler, merhaba deyip geçtiler,
bıraktılar Theocritus demeyi, sövdüler
ve tekmil polisi saldılar ardıma,
çünkü tutsak değildim artık fizikötesi konulara.
Ama sevinci saflarıma kazandım.
O andan sonra doğrulup mektuplar okumaya başladım.
deniz kuşlarının çok uzaklardan getirdikleri,
vardıklarında ıslak olan, sabırla ve güvenle, kelime kelime
çevirdiğim : bir makinist gibi
titizim bu garip işde.
Pencereye koşuyorum ansızın. Pencere
ışıktan bir kare, çimenlerden ve uçurumlardan
bir ufuk görüyorum, ve çalışıyorum burada
sevdiğim şeyler arasında: kayalar, dalgalar, yaban arılar,
okyanusal ve sarhoş bir mutluluk içinde.
Oysa mutlu olup olmadığımıza aldıran yok, ve bilgiçlik taslıyorlar
sevimli bir sesle : «Hadi abartma şimdi, boşver dertlenme»
beni altın kafese tıkmak istiyorlar, gözyaşları olacak orda,
ve ben boğulacağım, söylevler çekecekler mezarımın başında.
Bir gün anımsıyorum kumlu düzlüklerinde
nitrat alanlarının beşyüz kişi
grevdeydi. Kavurucu bir öğle sonrası

Tarapaka'nın. Ve çöllerin kansız kuru güneşinin ve tuzun
yüzlerde eriyip yitişinden sonra,
o eski bunalımın, iğrendiğim bir içki gibi,
çime dağıldığını duydum. O anda,
tuz alanlarının yalnızlığında, o güçsüz anında
kavganın, yenilebileceğimiz,
madenlerden gelen küçük solgun bir kız
içinde cam ve çelik olan cesur bir sesle
bir şiirini okudu senin, eski bir şiirin
kırışık gözlerinde dalgalanan işçilerinin ülkemin, Amerika'nın
Ve bu şiir parçacığı tutuştu ansızın
mor bir tomurcuk gibi ağzımda,
ve coşkun bir sevinçle karıştı kanıma.
Seni düşündüm, ve acılı Venezuelanı.
Yıllar önce bir öğrenci görmüştüm, ayak bileklerinde bir generalin
emriyle vurulmuş
zincirlerin izleri vardı,
bana yollarda çalıştırılan prangalı mahpusları anlattı
ve insanların yokolduğu hücreleri. Çünkü buydu bizim Amerikamız işte:
uzayıp giden azgın nehirler ve kelebek
kümeleri (bazı yerlerde zümrütler elma kadardır)
ama geceler ve nehirler boyunca
kanayan bilekler vardır, bir zamanlar petrol kuyularında,
şimdiyse nitratta, Pisagua'da, alçak bir başkanın
ülkemin en değerli insanlarını toprağın altına soktuğu, kemiklerini
satmak için.
İşte sen bu yüzden şiir yazıyorsun, utançlı ve yaralı amerika
günün birinde titreyen kelebeklerini salsın ve zümrütlerini toplasın diye
İşadamlarının ve cellatlarının ellerinde pıhtılaşan
kam akmadan o korkunç dayakların.
Senin nasıl mutlu olacağını düşündüm, Orinoko'da, yazarken
belki, ya da şarap alırken evine
kavgaya ve yükselişe katılırken
geniş omuzlarınla, çağımızın şairleri gibi -
sade giysilerin ve yürüyüş ayakkabılarınla.
O zamandan beri sana yazmak istiyorum
ve Guillen koşarak geldiğinde

giysilerinden dökülen sana dair öyküler
saçıldılar evimin kestane ağ[redacted]
kendi kendime «Şimdi» dedim, yine [redacted] başlayamadım bir mektuba.
Oysa bugün fazlaydı artık birtek [redacted]
binlerce deniz kuşu gelip geçti pencer[redacted]en
ve okunmamış mektuplar topladım [redacted]anın bütün kıyılarına
kuşların yitirene kadar sürüklediklerini.
Herbirinde senin kelimelerini okudum.
benim kelimelerime benziyorlardı, düşlediğim şiirlere koyduğum
ve böylece sana yollamaya karar verdim bu mektubu, burada bitirdiğim,
bizim olan dünyayı pencereden seyretmek için.

Türkçesi : Defne Sandalcı
(Halkın Dostları, sayı 16)

ENVER TUNABOYA

tefeci-bezirgan sermayesinin doğuşu ve toprak ilişkileri-I

Tefeci-Bezirgan sermayesinin kökenini, toprak üzerine yerleşmiş, öteki toprağa yerleşik toplumlarla geniş ticari ilişkilere girişmiş, ya da böyle bir ticaretin yapıldığı yol üzerinde bulunan sınıflı toplumlarda aramak gerekir. Toplumlarda ürün fazlası belirmeye başlar başlamaz, bu ürün fazlasını öteki bazı ürünler karşılığı başka yerlere aktarmak söz konusu olmuştur. Devlet, bu aktarma işiyle uğraşmak üzere memur statüsünde bazı kişileri görevlendirmiş, bundan da üretimle ilişiği olmayan, asalak nitelikli bir zümre doğmuştur. Başlangıçta, memur statüsüne bağlı olarak kâr ya da pay almaları söz konusu olmamakla birlikte, zamanla ticari ilişkilerin genişlemesi, mal çeşitliliğinin artması, devletin ticaret üzerindeki denetiminin buna paralel olarak zayıflaması, bu kimselerin ticaretten kâr ve pay elde etmelerini sağlamış, ilk Tefeci-Tüccar birikimi bu ellerde başlamıştır.

Tarihte ilk kez Fenikelilerde, yaptıkları yoğun deniz ticareti sırasında Tefeci-Tüccar sermayesinin ortaya çıktığını görüyoruz. Doğu Akdeniz ticaretini elinde tutan bu kavim, geniş ticari ilişkilere geçmesinden dolayı - ve tarihte de ilk olarak - kullandığı madeni parayla, önemli bir ticari sermaye biriktirmiştir. Fenikelilere kadar, ticari sermayenin yığılan birimi, değişimler sırasında ele geçen «mal»lardır. Mal çeşitlerinin çoğalması ve değişimin artması sonucudur ki, bütün malları belirli miktarlarında kendisinde somutlaştıran ortak değişim değeri - madeni para - ortaya çıkmıştır. Ki bu, daha önceki ortak değişim değerlerinden maddece ve nitelikçe farklı yeni bir ortak değişim değerinin ortaya çıkışıdır. **Ticari faaliyet sırasında değiştirilen ve ticari sermayenin oluşumunu sağlayan malda değişim değeri, kullanım değerinden tamamen öne geçmiştir. Bu mal, ilkel komünal toplumdaki değişime konu olan, trampa edilen, değişimi tamamen kullanım değeriyle belirlenen maldan farklıdır.**

Tefeci ve tüccar sermaye ufak bir azınlığın elinde toplanırken, gerek bu alandaki bazı unsurlar, gerekse bu azınlıkla çeşitli derecede ilişkiler kuran (borç para ve çeşitli ödünç eşya alan, senet yapan) geniş bir

kesim yoksullaşmıştır. Dinlerin faizciliğe ve tefeciliğe karşı tavır alışlarının kökenini, dinlerin çıkış dönemlerinde bu işlerin neden olduğu zararlarda aramak gerekir. Varoluşunu, büyük kısmıyla tefeci-tüccar sermayesine borçlu olan Yahudi toplumu için özel öneminden dolayı, tefecilik ve ticaret Yahudi dininde haram sayılmamış, hatta teşvik edilmiştir. Dinlerin bu tür yasaklamalarla denetim altına almaya çalıştıkları tefecilik (ilerde, bu dinlere dayandıklarını söyleyen devletler, faizi ortadan kaldırmaya değil, sadece onu belli bir sınırda tutmaya çalışacaklardır), uzun süre bu kısıtlamalar dolayısıyla yeterli düzeyde gelişememiş, birikim hızı yavaşlamıştır.

Barutun bulunması, ateşli silahların ön plana geçmesi, matbaanın bulunması gibi keşiflerle belirlenen dönemde, Avrupa'ya ham madde sağlamak amacıyla korkunç bir talan tezgahlanmış, özellikle Afrika ve Güney Amerika'dan bol miktarda değerli maden Avrupa'ya yığılmıştır. Bu madenlerin, talan edilen ülkelerden milyonlarca insanın sefaleti uğruna çıkarılması ve anavatanlara getirilmesi işiyle, devletlerin görevlendirdiği kişiler uğraşmış, bunlar yağmalanan değerli madenleri ve ham maddeleri Avrupa'ya aktarırken, kendileri de önemli kazançlar sağlamışlardır. Sonra da, değerli madenlerin yığılması sonucu oluşan enflasyondan yararlanarak mal stoku yapmış ve bunları yüksek fiyatlarla satmışlardır. Ayrıca yine bu dönemde, çeşitli madenlerde çalıştırılmak üzere, özellikle Afrika'dan insan getirmek için yoğun bir esir ticareti yapılmış, bu da yapanlara önemli bir servet kazandırmıştır. Uzun bir aradan sonra, güçlü bir tefeci sermayesinin ortaya çıkması bu talan dönemine rastlamaktadır. Yıllarca biriken bu tefeci-tüccar sermayesiyle Avrupa önce basit sanayi üretimine başlamış, sonra da sanayi devrimiyle yığınsal kapitalist üretime başlayarak kapitalist sermaye birikimini gerçekleştirmiştir.

OSMANLI TOPLUMUNDA TEFECİ-BEZİRGAN SERMAYE HAKKINDA KISA BİR İNCELEME:

Osmanlı toplum düzeninde, başlangıçta topraktaki devlet mülkiyeti dolayısıyla, tefeci-bezirgan sermayesinin fazla güçlenemediğini görüyoruz. Ancak, güçlü olmasa bile nüve halinde bulunmaktadır. Çünkü toprakta henüz devlet mülkiyetinin egemen olduğu dönemde bile, Osmanlı toprak düzeni özel mülkiyet için aşılamaz bir engel değildir. Toprak üzerinde tasarruf hakkı varolabilmektedir. Reaya, tarım işletmesine para ödeyerek, tapu senediyle tasarruf etmektedir. İşletme, babadan oğula geçebilmektedir. Bu mülkiyet, devletin koyduğu - satış, hibe, vasiyet, miras vb. kısıtlamaları ve toprağı işleme yükümlülüğü gibi - bir takım kısıtlamalarla tam toprak mülkiyetinden ayrılmakla birlikte, bireysel tasarrufa dayanmaktadır. Toprağın kesinlikle köye ait olduğu, örneğin

bir «Mir» sisteminde, toprak köy mensuplarına ihtiyaçlarına göre dağıtılır ve bu sistemde bireysel tasarruf hakkı çok kısıtlıdır. Oysa Osmanlı toprak düzeninde, tapu senetli bireysel tasarruf hakkı, özel mülkiyet öğesini içinde taşımaktadır.. Ayrıca bağ, bahçe, değirmen ve ev yerleri gibi tarım işletmesinin mülk tesisleri köylünün mülkiyetindedir. (**Doğan Avcıoğlu, Türkiyenin Düzeni**)

Prof. Akdağ'ın (1243-1453) yıllarını incelemesine göre: «Daha 15. Yüzyılın ilk yarısında, şehirlerde oturduğu halde, çeşitli nedenlerle köylük alanlardan bir yerin tasarrufunu eline geçirmiş olanlara rastlanır. Bu tasarruf hakkı babadan oğula geçebilmektedir. Reaya kiracı olarak bulunduğu toprağı imar ederse, bir süre sonra onun tapu senetli mülkiyetine sahip olabilir. Ayrıca reayalar, çayır ve kırlık alanlarda tarım yaparlarsa, üç yıl içinde sipahi buna karışamamaktadır.» Bütün bu toprak üzerindeki tasarruf biçimleri, baştan da konulduğu gibi, toprağın tam özel mülkiyetinden farklı olmakla beraber, ileriki tam özel mülkiyet rejiminin köklerini içinde taşımaktadır, bu açıktır. Yine, reaya iki öşür vermek suretiyle başkasının toprağını işleyebilmektedir. Bu tasarruf biçimleri, merkezi devletin koyduğu engellemelere rağmen, reayanın tasarruf ettiği toprak miktarında ve servetinde farklılıklara yol açmıştır Bir kısım reaya daha çok toprak tasarruf ederken çok daha fazla sayıda reaya da bu toprakların tasarrufunu yitirmektedir. Topraklarını yitiren reayaya «çift bozan reaya» adı verilir. Daha çok tasarruf hakkına sahip olan reayaya da «kudretlu reaya» adı verilir. Bunlar zamanla, tefecilik, ürünü tarlada ucuza kapatmak vb. gibi yöntemlerle kudretlerini daha da artırmışlardır. Tefeci sermayenin tohumlarının böyle gelişmesi ve kudret kazanması, toprakta kamu mülkiyetinin egemen olduğu bir dönemde (Mirî Toprak Düzeni) oluşmaktadır. Ve bu gelişim git gide, Osmanlı toplum düzeninin dengeliliğini sağlayan ve askeri zaferleri sürekli kılan kamusal toprak rejiminin yıkılışını da getirmektedir.

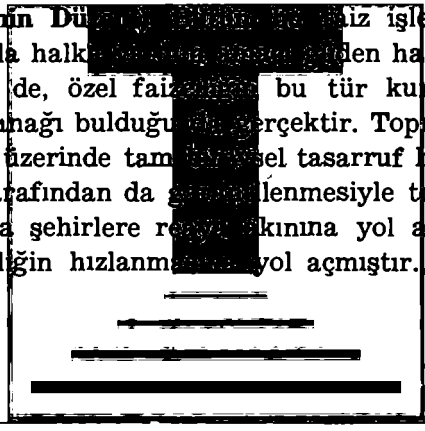
Avrupa'nın başta konulduğu biçimde atılımını yapması, enflasyon, pahalılık, paranın değerinin düşmesi gibi sonuçları yarattı. Bunlar da Osmanlı maliyesini güç durumda bıraktı. Bu durumda tek çare olarak toprak gelirine baş vuruldu. Böylece 17. yüzyıla kadar Osmanlı toprak ekonomisine egemen olan «Mirî toprak düzeni»nden, «Kesim düzeni» adı verilen düzene geçildi. Kesim düzeninde, o zamana dek merkezi niteliği olan toprak mülkiyeti parçalanıyor, daha önce asker-memur niteliği olan kişilere bu toprakların vergileri kiralanıyordu. Böylece toprakta özel mülkiyet eğemenliğinin kurulmasında önemli bir sıçrama yapılıyordu. Nitekim bu topraklar bir kaç kuşak sonra gerçekten özel mülkiyet haline geldiler. Sonunda Tanzimat Fermanıyla devlet tarafından resmen kabul edildi. Toprakta mirî düzenin sona ermesi ve kesim düzeninin başlamasıyladır ki: «Tehlikeli bir hal alan faizcilik şekilleri, köylünün zaruret hâlini istismar ederek, mahsulünü daha tarlada iken

ucuz fiatlarla satın almak şeklinde yapılan kredi avansları, alınan borç para, faiziyle birlikte tamamiyle ödendikten sonra geri alınmak üzere bağ, bahçe, ev satışları, tarlanın, bağ ve bahçenin rehin kaldığı müddetçe eski sahibi tarafından, borcu veren hesabına ortakçılıkla işlenmesi mükellefiyetini yükleten «murabba mukaveleleri» gibi, karışık usullerle, istihlak kredisi halinde yapılmakta olan, ikraz şekilleridir ki, ekseriya zaruret halinde kabule mecbur kalınan yüksek faiz hadleri dolayısıyla, ödenmeleri hemen hemen imkânsızdır.»

Ayrıca: «Enflasyon devirlerinin vurgunları, faizcilik ya da mültezim kâr ve soygunculuğu ile kazanılan servetlerin emin ve verimli bir yatırım sahası olarak ziraate teveccüh etmesi ve ağır vergiler altında ezilerek ekonomik varlığı çok zayıflamış olan ve ucuz kredi kaynaklarından da mahrum bulunan fakir köylü halkın elinden tarlalarını alarak büyük çiftlikler kurmaya muvaffak olması, Türkiye'nin an'anevi zirai nizamının bozulmasına ve bu yüzden topraklarını kaybedip tasfiye edilmeye başlayan eski müstakil çiftçiler nizamı yerine, zengin çiftlik sahibi mütegallibe, bir bey ya da ağa sımfı ile bu sınıfın elinde ırgatlaşan topraksız köylüler kaim olmaya başladı. (Prof. Ö. L. Barkan)

Tefeci-Bezirganlık, yalnız köy hayatında değil, şehir hayatında da önemli bir faaliyet haline gelmişti. «Muamele-i Şeriyye» sisteminde - ki Mirî toprak düzeninin geçerli olduğu zamanda uygulanmıştır - faiz fiyatı % 10-15 iken, «Ribahur» adı verilen faizciler % 30 - 60 ile ödünç para verirlerdi. Müslüman devlet, görüldüğü gibi faizciliğe karşı değildir. Onu % 10-15 ile sınırlandırma çabası içindedir. Prof. Akdağ'a göre, «büyük faizciler, reaya içinden türeyen bir takım şahıslardır». Çavuş, zaim, tımar erbabı tarzında resmi kimlikli kimselerse küçük faizcilerdir. Bazı müelliflerin öne sürdüğü üzere 16 ve 17. yüzyıllarda «sermayeci» adıyla anılan bazı kimseler yaşamıştır. Bu kimseler, yerli esnafa iş ya da para verip ucuza elde ettikleri malı, kâr koyarak pahalıya satan kişilerdi. Devlet, taşrada sivrilmiş olan tefecileri, İstanbul'un et ihtiyacını karşılamak üzere, hayvan ticareti yapmak için İstanbul'a getirmekteydi. Hatta 1556 yılında, İstanbul'un et ihtiyacının finansmanım sağlamak için, 20 bin altın flori sermayeli bir fon kurulmuştu. Ayrıca bu dönemlerde dikkat çekici olaylardan biri de, yüzlerce vakfın para ticaretine yönelmesidir. 16. yüzyılda büyük şehirlerde bir çok «vakıf banklar» vardır. Prof. Barkan'a göre, 1561 yılında Bursa şehrinde mevcut 159 halk tipi vakfın elinde, 3.350.000 akçe bulunmaktadır. İşletilen bu para o yıl, 333.000 akçe faiz getirmiştir. Bursa sancağının Bursa şehri dışında kalan öteki köy ve kasabalarında 1580 tarihlerine doğru, faizle işletilmek üzere terkedilmiş paralarla kurulmuş 609 vakıf vardır. Bu vakıf'ların elindeki 2.716.480 akçelik sermayenin 2.178.530 akçelik bir kısmı, 1530-1580 tarihleri arasında kurulmuş olan 567 tesise ait bulunmaktadır.

(**Avcıoğlu, Türkiyenin Dü**[redacted]**iz** işlemleri, görünüşte ve çoğu uygulamalarıyla halk[redacted]den hayırsever işlemler olarak görünmekteyse de, özel fai[redacted] bu tür kurumlar içinde önemli derecede gelişme olanağı bulduğu[redacted]erçektir. Toprakta kesim düzenine geçilmesi ve toprak üzerinde tam[redacted]sel tasarruf hakkına dayanan özel mülkiyetin devlet tarafından da g[redacted]lenmesiyle toprakta «çift bozma» işlemi artmış, bu da şehirlere re[redacted]kınına yol açmıştır. Reaya akım da şehirlerde tefeciliğin hızlanm[redacted]yol açmıştır.



GELECEK SAYIDA :

Genç yaşta ölen

devrimci şair

MUSTAFA PERÇİN'in

şiirleri

KEMAL TUNÇ

emperyalizm ve geri bıraktırılmış ülkeler

Emperyalizmin ideologlarının düşüncesi «geri kalmış» ya da «düşkün» halkları bulundukları koşullardan kurtarmak gibi ahlâki(!) bir idealizmi de beraberinde taşır. Ama bu politikanın baş vurduğu yollar — deniz gücü, üs kuruluşları ve diğer denetim güçleri ile kurulan doğrudan doğruya sömürgecilik düzeni — büyük banka ve endüstri sahiplerini pek hoşnut etmedi. Değişen dolar diplomasisi, en güçlü özel guruplara baş vurmuş, onları hem kendi çıkarlarına, hem de ülke çıkarlarına hizmete çağırmıştır. Geri bıraktırılmış ülkelerdeki ABD yatırımları; savaş gemilerinin varlığı; büyük bir krediye, gümrük kontrolüne ve yerli diye yutturulmaya çalışılmasına rağmen düpedüz yabancı sermayeye dayalı montaj sanayii (!), kendisi için angarya halini alan üretim kollarında patent, lisans, ruhsat devri ile yapılan ekonomik yardım (!) niteliğini de taşıyan ilişkilerle sıkı sıkıya kendine bağladığı yerli hükümetlerin sadakatiyle korunmuş ve geliştirilmiş durumdadır. Ancak, geri bıraktırılmış ülkenin başkanlık sarayında çok yıldızlı Amerikan bayrağı resmen dalgalanmamaktadır. Bunun acısını da geri bıraktırılmış ülkenin karasularında 6. filoları, karalarında ise hava üsleri eliyle efendi olmanın sarhoşluğu ve edası içinde çıkarır. Görünürde Washington'u temsil eden bir genel vali yoktur. Ama buna karşı millici Musaddık'ların köküne kibrit kibrit suyu eken Pehlevi'ler vardır.

Bugün ABD'de akıl almaz boyutlara erişen ekonomik yapının korunması ve doyurulması için bu yapı ile orantılı politik - askeri müdahale araçları olan CİA ve pentagon eylemlerinde örtülü istilanın ince taktikleri yatar. ABD, sınırları belli klasik sömürgeciliğin yerini almış, sınırları değişken yeni bir sömürgecilik anlayışını getirmiştir. Dünya nüfusunun % 6 sını oluşturup, tüm dünya ekonomisinin yarısından çoğunu tüketerek barış ve demokrasi savunucusu geçinen bu ülke, gerektiğinde en iğrenç diktatör'üklerin destekleyicisi ve güdümleyicisi olur. Her taşın altından o çıkar ve her karanlık işin içinde onun parmağı vardır. Bütün bunları sanayici asker ortaklığının sağladığı tatlı kârlar için yapar. Her yere sermaye ve işlenmiş mal ihraç eder, her yerden ham madde ve beyin ithal

eder. CİA casusluk örgütüyle doğrudan doğruya, ya da çeşitli vakıflar örtüsü altında dolaylı yoldan her örgüte sızar. Sarı sendikalar ve gazeteler satın alır, CİA + Pentagon eliyle — hiç tanımlanmamış ve tanımlanmayacak olan o pek muğlak «ulusal çıkarları» adına — gerekli müdahaleler için yatırımlar yaparak finans oligarşisinin dünya çapında jandarmalığını üstlenir. Beğenmediği hükümetleri devirir ve kurtuluşçu akımları boğmak için hangi suçlama gerekliyse ona baş vurur. Bütün bunları günümüz koşullarına uydurulmuş belirli reçetelere göre yapar.

Dış Borçlanma Nedir, Nasıl Gerçekleşir : Günümüzde emperyalizmin geri bıraktırılmış ülkeleri ekonomik olarak kendine bağımlı kılabilmesinin aracı olarak dış borçlanma, emperyalist ülkeden geri bırakılmış ülkeye sermaye ihracı ve pazarlanamamış mal sürümü ile kendini gösterir. Uluslararası sermaye ihracı dediğimizde bununla kast edilen **mutlaka** somut kapital donatımının bir ülkeden diğer bir ülkeye transfer edilmesi değildir. Öncelikle bir ülkedeki özel kişiler, firmalar ve devletten diğer bir ülkedeki özel kişiler, firmalar ve devlete nakdi kapital ya da yatırılabilir fonların transferi demek ir. Kapital, gelirinin, yani faiz haddinin farklarına bağlı olarak bir ülkeden diğer ülkeye kayar. Faiz haddi düşük olan — yani iş gücünün ucuza istihdam edilemediği — ülkelerden, faiz haddi yüksek olan — yani iş gücünün ucuza istihdam edilebildiği — ülkelere olan kapital transferine olağan kapital transferi, tersine ise olağandışı kapital transferi diyoruz.

19. yüzyılın ikinci yarısından sonra İngiltere, Fransa, Almanya ve daha sonra ABD emperyalizmi — emperyalizmin niteliğinden ötürü — ucuz iş gücü istihdamı ve ham madde kaynakları sağlamanın mümkün olduğu ve geleceğin geri bıraktırılmış tipini oluşturacak olan ülkelerin ekonomik yapısına nüfuz etmeye başlamıştı. Bu nüfuz ediş, kişiliğini emperyalist ülkeler arası pazar rekabetinden ötürü «sempati kazanmak için yapılan yardım fonları»nda bulur. Bu yardım fonları — yine rekabet yüzünden — ülke içerisinde yapılacak yatırımların faiz haddinden taviz biçimindedir.

Bir kez ekonomik alandaki geri bıraktırılmış ülkenin sempatisi kazanıldıktan sonra dostluk siyasal alana sıçrar ve karşılıklı ikili anlaşmalar çerçevesi içinde yeni yeni yatırım plânları taslaklanır. Kaynaklarını işletmekten yoksun geri bıraktırılmış ülke, bu kaynakların emperyalist ülke tarafından işlenmesi karşılığında elde ettiği küçük kazançlara, iktisadî kalkınması açısından iyice bel bağlar. Bu bel bağlayışın temelinde geri bıraktırılmış ülkenin üretim süreci ve sınıf yapısı yatar. Yatırım gücü emperyalist tekellerle mücadele edemeyecek, yani kendi ağır sanayisini kuramayacak ve böylelikle de ulusalık niteliğini yitirecek olan geri bıraktırılmış ülke burjuvazisi, emperyalistlerin ülke içindeki uzan ısı durumuna gelecektir. Bu olgu gerçekleştikten ve millî gelirin gıda mad-

deleri ve ham madde ihracatı yoluyla sağlanmasına bel bağlandıktan sonra, emperyalizmin sermaye yatırımı hızla artar.

Örneğin 1947'lerden günümüze kadar Türkiye dışardan sürekli borçlanmış ve Türkiye'ye dolaysız yabancı sermaye girmiştir. Olağan sermaye transferi gerçekleşmiştir. Türkiye ekonomisinin ihracatının ithalatını karşılayamamasından doğan kamu bütçesi açıkları ve özel kesimde genişleyen krediler kısmen dış borçlarla karşılanmakta, her yıl açık veren ödemeler blânçosu git gide artan oranda sermaye transferini gerçekleştirmektedir. Yurda giren yabancı sermaye için herhangi bir transfer güçlüğü olmaması bir yana, teşvik vardır. Çünkü ödemeler blânçosu açık vermekte, alınan dış borçlar için talep, girmesi beklenen dolaysız yabancı yatırıma göre ayarlanmaktadır. Cari faiz haddi üzerinden sermaye hârının ödenmesi bile güçlükle karşılanır. El altındaki sermaye harcanmış durumdadır. Sürekli açık nedeniyle artan borçlanma karşısında, artık faizlerin de yatırım olarak kullanılması durumu, yani temelde artan bağımlılık duruma ortaya çıkar.

1. ve 2. Emperyalist evren savaşı sonrasında ABD sermaye ihracıyla öne çıkmıştır. ABD'nin sermaye ihracını sağlamak, ihracatını teşvik etmek, sermaye ihracına aracılık etmek görevini üstlenmiş olan sermaye kuruluşlarına bir göz atmak yararlı olacaktır.

Export-Import Bank Her ne kadar, 1934'de kurulan bankanın adında ithalat (Import) deyimi varsa da, banka hiç bir zaman ABD ithalatını finanse etmemiştir. Amacı ABD ihracatını teşvik etmektir. İhracat kredisi vererek ABD'nin ihracatla beraber gelirinin yükselmesini sağlar. Bankanın diğer ülkelere verdiği borç «bağlı borç» niteliğindedir. Yani borcu alan ülke, ithalatı ABD'den yaptığı gibi, taşıma, bankacılık ve komisyon işlemlerini ve ABD firmalarına yaptırmak zorundadır. İhracat kredisiyle bağımlı kaldığından ABD tekellerinin yüksek tekel fiyatlarına boyun eğmek zorundadır.

Dünya Bankası : 1944 de kurulan bu banka, proje esası üzerine kredi verir. Borç alacak ülke, genel olarak, ithalat açığını finanse etmek için değil de, belirli bir yatırım projesinin — baraj, elektrik santralı, demir çelik tesisleri vb.. gibi — finansmanı için borç talep edecekse dünya bankasına baş vurur. Fakat bankanın borç verip vermeyeceği, bankanın projeyi onaylayıp onaylamamasına sıkı sıkıya bağlı olduğu gibi, borç alanın güvenirliğine de bağlıdır. Yani borç veren açısından, verilen borcun bir millileştirme ve borçları inkâr politikasına maruz kalmaması konusu da hayati önem taşır borç veren açısından. Dünya bankası kendisi bizzat borç verdiği gibi, garanti vermek koşuluyla da özel yatırımları borç vermeğe teşvik eder. Teknik personel yoluyla da teknik yardım (!) yapar. Halen 102 devlet, ve bu arada Türkiye de Dünya Bankası'nın üyesidir. Türkiye Sinai Kalkın-

ma Bankası, Dünya Bankası kredilerinin Türkiye'deki tekelci burjuvaziye dağıtımında aracılık etmektedir.

Türkiye'ye Yardım Konsorsiyumu : 1963 yılından itibaren Türkiye kalkınmasını(!) yıllık plânlara dayandırınca, kalkınma plânlarıyla dış finansman (yani gerekli borçlanma) ilişkilerini sistemleştirmek gerekmiştir. Türkiye Hükümeti, ABD ve kendisine borç veren batı ülkeleri ile uluslar arası kurumları borç verme konusunda ikna edecek bir aracı kuruma ihtiyaç duymuştur. Kurumun adı «yardım» deyimi taşıyorsa da, gerçekte uzun vadeli borç vermektedir.

Tamtakır bütçesi ve ithalattan yana ağır basan bütçe açığı nedeniyle, geri bıraktırılmış ülke aldığı borçların bir kısmını borç tecili, yani daha önce alınan borçların faiz ve taksitlerini ödemek için kullanmaktadır. Borç tecili mutlak ve nisbi bir yükselme gösterir. Ayrıca, kalkınma proğramı kredisinin payı azalır, proje kredisi payı artar. Bu ülkenin kendi istediği (kalkınma proğramındaki) gibi değil de uygun görülen projelerin (Dünya Bankasının denetlediği) doğrultusunda yatırım yapmaya zorlaması demektir. Proje kredileri yoluyla geri bıraktırılmış ülke ekonomisine gittikçe artan bir müdahale söz konusu olur.

1960 - 1968 döneminde, yıllık borç taksidi ve faiz miktarı, ihracat gelirinin ortalama olarak % 33-35'ini oluşturmuştu.

2. Emperyalist evren savaşından bu yana, geri bıraktırılmış ülkelerin aldığı borçlar yığımlı bir büyüme göstermiş, Türkiye dahil bir çok geri bıraktırılmış ülke, vadesi gelen borçların taksit ve faizini ödeyemediklerinden, yeniden borç alarak eskilerini ödemek durumuna düşmüşlerdir. Savaşta yıkılan Batı Avrupa ve Japonya dahil pek çok ülkede ABD sermayesi akıl almaz boyutlara erişmiştir. Marshall yardımı (!) kisvesi altında finansman kaynakları bu ülkelere akıtılmış ve ABD dolar üretmek durumuna girmiştir. Bu tutumun enflasyonist baskıyı hızlandırıp derinleştireceği sorunu hesaba katılmamıştır.

Genellikle, borçların niteliği ve kime verileceği gibi olguları denetlemek yoluyla, borç veren ülkeler, borç alan ülkenin iç yapısını denetlerler. İstanbul Boğaz Köprüsü Projesi onaylanarak borç verilirken, aynı meblağın ilaç sanayisi için verilmemesi anlamlı olmalıdır.

Sermaye ihracına bağlı olarak iş gücünün ülkeden ülkeye transferi konusu da önem kazanmaktadır. Ülkeler arası sermaye hareketleri yanında, çeşitli nitelikteki emek, farklı koşullarda hareket etmektedir. Niteliksiz emek, orta derecede nitelikli teknisyenler, «beyin» denen yüksek nitelikli emek, bir ülkeden ötekine gitmektedir. Bu gidiş genellikle iki biçimde olabilir. Emek ya geçici bir süre çalışmak için gider, belirli bir maddi temel farkı (ülkesine oranla) elde edince ve teknik bir niteliği kazanınca ana vatanı-

na geri döner; ya da gidiş temellidir, gittiği ülkeyi vatan kabul edip orada kalır.

Türkiye'ye bir yandan dolaysız yatırımlar ve uluslararası kurumlar aracılığıyla çeşitli teknisyenler gelirken, bir yandan da Türkiye'den dışarı B. Almanya, Kanada ve ABD gibi ülkelere Türk teknisyenleri gitmektedir. «Beyin göçü» gerçekte yüksek düzeydeki bu teknisyenlerin ana vatan dışında çalışmasıdır.

Niteliksiz emeğin emek-bol ülkeden emek-kıt ülkeye gitmesi, ana vatanda, tamamen kısa vadede ve görünürde işsizliği azaltır, ücret haddini yükseltmeye gittiği ülkede de, ücret hadlerinin çalışan sınıf aleyhine düşmesini sağlar. Sanayide de nitelikli emek kıtlığı çekilmeye başlanır. İşçi ücretlerinin yükseldiği yabancı ülkede, o ülkenin emekçilerine de tanınan ayrıcalık olgusu, sürekli olarak geri bıraktırılmış ülke işçileriyle ücret rekâbeti yüzünden tehdit edilir durumdadır. Geri bıraktırılmış ülke emekçilerinin sömürgen ülkelerde istihdamı, geri bıraktırılmış ülkenin işçi sınıfının devrimci potansiyelinde geçici bir durgunluk ve pasifikasyona yol açar. Ülke ekonomisinin kalkınması açısından, yabancı ülkelerde çalışan işçilerin geçici döviz transferi sulandırılmış bir yöntem daha kazandırır ülke ekonomistlerine.

Yabancı ülkelere işçi akımının da gösterdiği gibi, çok sayıda işsizin ve ücret tatminsizliğinin olduğu geri bıraktırılmış ülkelerde enflasyon kendisini ağır vergiler, yüksek faiz hadleri, durmaksızın düşen gerçek ücretler ve ülke parasının değer yitirmesinde gösterir. Aynı enflasyon, emperyalist ülkede, örneğin ABD'de, Vietnam savaşında uğranılan yenilginin temeli üzerinde iyice ortaya çıkmış, kapitalizmi kaçınılmaz çöküşüne biraz daha yaklaştırmıştır. «Emperyalist savaşlar ve proleterya devrimleri çağının başlamasından bu yana ABD'de enflasyon bazan ılımlı, bazan yıkıcı olan, fakat hiç bir zaman ortadan kalkmamış sürekli bir süreç olagelmiştir. Üstelik enflasyon şimdi ekonomik gerilemeyle birliktedir. İşçi sınıfı ikili bir musibetin karşısındadır: Bir yandan ihtiyaç maddelerinin fiatlarının yükselmesi sonucu hayat standardı düşerken, bir yandan da işsizlik durmadan artmaktadır.»

Ocak 1969'da eski ABD başkanı L. Johnson son iktisadî duruma ilişkin raporunu sunarken şöyle diyordu: «1969'da önümüzdeki görev fiat istikrarını sağlamak yolunda kesin bir adım atmaktadır. Bu gezinin yalnızca başlangıcıdır. Her sanayi ülkesinin kuşaklardır peşinden koşturduğu yüksek istihdam ile istikrarlı ücretleri bir arada gerçekleştirmek hedefine ulaşmayı bir yıl içinde bekleyemeyiz.»

Ekonomik danışmanlar konseyinin başkana sunduğu raporda ise şöyle deniliyor: «Maliyetlerin ve fiatların bünyesine derin kök salmış bulunan enflasyoncu kuvvetleri kontrol altında bulundurmak zor ve nazik bir iştir... Hem ABD, hem de öbür sanayici ülkelerin tarihi gösteriyor ki, genel olarak yüksek istihdama enflasyoncu eğilimler eşlik eder ve fiyatlar iyice

istikrara kavuştuğu zaman bu, süreyle işsiz adam ve atıl kalmış makina pahasına olur».

Enflasyonun nedenini, kıt mal çok paranın kovalaması ya da ücret-fiat ikilemi ile çözümlemeye çalışan burjuva istisatçıları, kendi sınıf çıkarları doğrultusunda kapitalist üretim sisteminin soyguncu niteliğini ve ücret artışlarının büyüyen üretim ve kârlardan hemen her zaman küçük kalmasına neden olan soygunun özünü gizliyorlar. Üreten metaın (iş gücünün) gözü dönmüşlükle sömürülmesi sonucu elde edilen artı değerlerden oluşan sermaye birikimi veçhesi ve kendisini rasyonel ü etimin kaldıramayacağı büyüklükle koyan açık finansmanla yaratılan hayali sermaye (banka para) veçhesiyle kredi ve finansman sistemi için Marx: «Başkalarının emeğini kendisine mal ederek ve sömürerek servet biriktirmeyi en katıksız ve en büyük kumar ve dolandırıcılık haline getirir ve sosyal serveti sömürenlerin sayısını azaltır... Aynı zamanda da kredi, bu antagonizmanın şiddetli patlamalarını, buhranı ve dolayısıyla da eski üretim biçimlerinin çözüşme unsurlarının gelişimini hızlandırır.» diyor. Hayali sermayenin büyümesi öyle bir noktaya varır ki ülkenin bankacılık sermayesine ve para stokuna tamamen damgasını vurur.

Sömürge ve yarı-sömürge ülkelerin doğal ve işlenmiş bütün kaynaklarını sömürerek kendine kaynak temin eden ve en büyük artı-değer gayesiyle irrasyonel çizgide karar kılan tekeller üretiminin anarşik niteliği emperyalist ülke ekonomisinin -pazarlama buhranları döneminde- başım yer. Ülkenin parası tanınmıyacak biçimde değer kaybeder. Enflasyonist baskı artan bir biçimde kendisini gösterir ve devalüe edilmesi gereken ülke parası, dünya piyasasında elden çıkarılmaya çalışılır. Geri bıraktırılmış ülkelere düşük değerde dolar yardımlarıyla (!) eldeki dolar stoku azaltılmaya çalışılır. Bu enflasyonist gidişte en ağır yük üreten sınıfın, işçi sınıfının sırtındadır. Üretimin teknik temelinin ihtiyaçları giderme özünü değil de, en büyük kârın elde edilmesi özünü taşıyan gelişmesi, sermayenin organik bileşenine etki eder. Giderek bu etki etme daha derin ve hızlı bir biçime girer. İşçiler arası ücret rekabeti ile kendisini gösterecek bu durum, işsizler ordusuyla da kapitalist üretim biçiminin öldürücü iç çelişkisinde anlamını bulan, temeldeki çatlakları sergiler.

Emperyalist ülke, ağır sanayisinin büyük kesiminin savaş sanayiine yönelmesi ve açık finansmanın artmasıyla pazar yaratmada daha değişik yöntemlere baş vurur. Savaş tekerleri Vietnamda uğranan yenilginin verdiği zorunlululuk ve yitirilen pazarın verdiği şaşkınlık döneminde durumu yeniden gözden geçirmek için konvansiyonel silâh üretimini ve açık finansmanı geçici olarak durdurur. Yeniden üretim pazarlama ve sömürmekten başka çıkış yolu yoktur «en büyük kâr» felsefesinin. **Kurtuluş savaşlarında** yenilgiler, zaten belirli düzeyde bulunan enflasyonist-politik bunalım za-

man zaman derinleşerek emperyalist ülkenin kendi içinde ve geri bıraktırılmış ülkeler zinciriyle olan ilişkilerinde sosyal antagonizmanın patlayıcı yapısının kısa fitili durumuna gelir. Gerekli kıvılcım gerçek bir devrimci örgüt eliyle sağlanır.

Yepyeni bir dünyanın kurulması yolunda ilk adım olan emperyalist yapının kırılması için, doğru çizgideki kavramla sosyal antagonizmanın bir diyalog içinde bulunmaları şarttır. Geri bıraktırılmış ülkelerin hemen tümünde sosyal antagonizma zaten vardır ve bu antagonizma, bağımlı bulunduğu emperyalist ülkenin ekonomik bunalımlarını bir sismograf gibi aynen izleyerek, geri bıraktırılmış ülkede her an derinleşebilecek bir ekonomik-politik krizle patlamaya hazır durumdadır.

Yukardaki ekonomik çözümlemelerin ışığı altında geri bıraktırılmış ülkenin çarpık kapitalizminin çözülmesi sürecinin iç çelişkisi -yine bu çarpık kapitalizmin dış dünya tekellerine bağlı olarak yaşarlığını sürdürmesi nedeniyle geri bıraktırılmış ülkeyle dış dünya tekelleri arasındaki ekonomik, siyasal, kültürel ilişkilerde yatar. Yani geri bıraktırılmış ülkelerin baş çelişkisi yabancı tekelci sermayeyledir.

Sözü biraz da emperyalizmin teorisyen ağızlarına bırakalım. Konuşmalarında en yüksek aşamada kapitalist anlayışın ve şiddetli bir anti-komünist propağandanın göklere çıktığı bu sözcülerden birisi. ABD sözcüsü Ronald Steel şöyle diyor: «Bizim amacımız emperyalist bir amaç değildir, ama bu amaç aynı yöntemleri kullanma yoluna götürüyor bizi.» Kullanılan yöntemin doğasıyla, amacın doğası arasında birbirinden ayrılmaz bağlar vardır. Dünya çapında -uydulardan üstlere varana dek- askeri garnizon kurma, politikacıları ve müşteri hükümetleri parayla satın alma, söz dinlemeyen devletlere karşı ekonomik abluka uygulama, dışişleri ve uluslararası kalkınma bürosu, United States Infarmatıon Agency (USIA), Central Intelligence Agency (CIA) ve Pentagon gibi örgütlerle çalışan gerçek bir yağma yöneticileri ordusunu kullanma gibi yöntemlerle acaba hangi amaca hizmet edilebilir?.

Şili'nin bakırına, Hindistan'ın kenevirine, Endenozya'nın kauçuğuna ve Orta-Doğu'nun petrolüne göz dikenlerin sadık üreyicilerinden olan Max Lerner ise: «Amerika tarihi baştan sona, sürekli bir yayılıp genişleme eğilimini ortaya koyar; toprak susuzluğu, yenilik susuzluğu, kuvvet susuzluğu, büyüklük susuzluğu, bütün bu gereksinmeler kendiliğinden (!) doyurulmuştur... Kendi sınırlarını bir kıtanın son sınırlarına dek genişletebilecek bir ulusun, gelip de okyanusun kıyısında durabileceğini düşünmek hafiflik olur» diyor.

Zenginliğinin, üç milyar insanın yoksulluğu üzerinde temellendiğinin farkında olan bir avuç yağmacıya karşı, halkların kurtuluşu uğruna ölüme meydan okuyanlar, bu uğurda canını vermiş olanlar halkların kinini ve hıncını ile getirerek gereken cevabı vermişlerdir.

BERTHOLT BRECHT

eğer köpekbalıkları insan olsaydı

Ev sahibinin kızı, Bay K'ya

«Eğer köpek balıkları insan olsaydı, yine o küçük sevimli balıkçıklar olur muydu?» diye sordu.

«Elbette» dedi Bay K, «Eğer köpekbalıkları insan olsaydı, önce denizde küçük balıklar için, içine hem bitkisel hem de hayvansal her çeşit yiyecek maddelerini koyabileceğiniz sağlam bir sandık yaptırmanız gerekecekti. Ayrıca sürekli taze hava sağlamalısınız ve bütün sağlık tedbirlerini almanız gerekir. Örneğin bir küçük balıkçık yüzgecinden yaralanmışsa onun hemen tedavi edilmesi gerekir. Böylelikle köpekbalıklarına vaktinden önce yem olmaz. Tabii, küçük balıkçık melankolik de değildir artık, büyük su bayramına melankolik bir havayla girmek doğru değildir, çünkü neşeli bir balığın tadı melankolik bir balığın tadından daha iyidir.

Bu büyük sandıklarda mutlaka okullar da vardır. Bu okullarda, küçük balıklar köpekbalıklarının ağızlarına nasıl yüzmek gerektiğini öğrenirler. Örneğin coğrafya öğrenmeliler ki herhangi bir yerde yatan tembel köpek balığının yerini bulsunlar. Önemli sorunlardan biri de köpekbalığına moral sağlamaktır. Eğer onlara iyi bir gelecek sağlanacağı söylenir ve de bir küçük balıkçık kendisini bu yolda seve seve feda ederse, ötekiler de köpekbalıklarının düşüncelerine uymak zorunluğunda olduklarından, en güzel ve en büyük olmak için dersleri gayet iyi izlerler. Eğer onlara itaat öğretilirse bu geleceğin güvenlik altında olduğunu onlara kabullendirmek demektir. Küçük balıkçıklar bütün asiliklerden, materyalist ve de marksist, yani efendilerinin yaşamlarına zarar getirecek bir eğilimden sakınmalıdırlar. Aksi halde ihanet etmiş sayılacaklarından hemen köpekbalıklarına haber verilirler.

Eğer köpekbalıkları insan olsaydı, muhakkak ki aralarındaki savaşları sürdüreceklerdi. Yabancı kaleleri ele geçirerek yabancı balıkçıkları tutsak alacaklardı. Savaşlar onların yetiştirdiği özel balıkçıklar tarafından sürdürülürdü. Onlar balıkçıklarına, öteki köpekbalıklarının balıkçıklarıyla kendileri arasındaki farkı öğretirlerdi. Balıkçıklar bilindiği gibi dilsizdirler, ancak bir suskunluk içinde bir başkasının anlayamayacağı biçimde

efendilerine haberler vermesini öğrenirler. Her balıkçık savaşta başka bir dilde susan düşman balıkçıklardan bir kaç tane öldürürse, ona deniz sasından yapılmış küçük bir madalya bağlanır ve kahraman ünvanı verilirdi.

Eğer köpekbalıkları insan olsaydı, muhakkak ki onlarda da sanat olurdu. Örneğin üzerinde mükemmel renklerin bulunduğu köpekbalığı dişleri, eğlenceli bir parktan daha güzel ve içinde daha rahat koşuşturulabilecek köpek balığı ağızları olan resimler olurdu. Denizlerin diplerinde kahraman balıkçığın çoşarak köpek balığının ağzına nasıl yüzdüğünü çizen tiyatro oyunları ve de önce ninni ile uyutarak bütün düşünceleri kabullendirip, sonra köpekbalıklarının ağızlarına istekleri dışında akınlarını sağlayacak bir müzik olurdu.

Tabii bir de din olurdu, eğer köpekbalıkları insan olsaydı. Balıkçıklara köpekbalıklarının karnında nasıl yaşanmaya başlanacağı öğretilirdi. Zaten o zaman da bütün balıkçıkların sonu köpekbalıklarının karnı olurdu. Bir kaçı ötekilerden üstün olmak için köpekbalıklarının verdikleri işleri titizlikle yerine getirirlerdi. Hatta bazıları kendisinden küçük olanları silip süpürebilirdi bile. Bu tabii ki köpekbalığı için zarar değildir. Çünkü nasıl olsa sonunda o böyle kırıntıları toplayanın sonunu tayin edecek tek varlıktır. Büyükler düzeni sağlayabilmek için öğretmenlik, askerlik, mühendislik gibi görevler alırlardı. Kısacası, denizde de tek bir kültür olurdu eğer köpekbalıkları insan olsaydı.»

(Çeviren: Taner Uludoğan)

MEHMET ERGUN

geribıraktırılmış ülke sanatı ve bir örnek: türkiye

I

Kural olarak bir toplumun maddî yapısının manevî yapısını belirlediğini kabullenecek olursak, bir üst yapı kurumu olan sanatla alt yapıya değgin bir olgu olan geri bıraktırılmışlık arasında bir takım içsel bağlantıların bulunması gerektiği sonucuna varmak zor olmasa gerek. Bu bağlantılar nelerdir? Diğer bir deyişle, geri bıraktırılmış toplumlarda sanatın durumu ve ayırıcı özellikleri nelerdir? Bu ve benzeri soruların aydınlığa kavuşturulması, geribıraktırılmışlığın tarihsel bir olgu olarak ele alınıp, enine boyuna irdelenmesiyle mümkündür.

Geri bıraktırılmışlık, kapitalizmin emperyalist aşamaya ulaşmasıyla ortaya çıkan bir olgudur. Bu olgu, uzun zaman ülkemizde, yanlış olarak «geri kalmışlık» ya da «az gelişmişlik...» gibi sözcüklerle karşılanmaya çalışılmıştır. Geribıraktırılmışlığın oluşumunda emperyalizmin işlevini gizlemek amacıyla burjuva ideologları tarafından türetilen bu gibi kavramların, zaman zaman sosyalistler tarafından da kullanılmış olduğuna tanık oluyoruz. Bu yanlışlık, geriliğin oluşumunda dış dinamiklerin taşıdığı önemi göz önünde bulundurmamaktan ve geriliği salt bir iç dinamik sorunu olarak almaktan ileri geliyordu. Oysa, en küçük bir araştırma bile, kapitalizmin emperyalist aşamaya ulaştığı günümüzde, iç dinamiklerden kaynaklanan bir gerikalmışlık olgusu yerine, iç dinamikleri de bir ölçüde belirliyen dış dinamiklerden kaynaklanan bir geri bıraktırılmışlık olgusunun söz konusu olduğunu görmeye yetebilir. Ülkemizdeki devrimci saflarda uzun bir zaman varlığını sürdüren bu yanlış eğilime ilk kez bilinçli bir biçimde ve metodolojik açıdan karşı çıkan Sedat Özkol, **Geri Bıraktırılmış Türkiye** adlı incelemesinde şunları söylüyor «...kendilerine ve çocuklarına yiyecek, giyecek, barınak ve ilâç bulamıyan tüm geri bıraktırılmış ülke halkları, bu sürüngen yaşantısını kendileri seçmiş değillerdir. Bu sürüngen yaşantısı onların tenbelliklerinin, bilgisizliklerinin, eğitimsizliklerinin, disiplinsizliklerinin, sorumsuzluklarının da sonucu değildir. Geriliği doğuran, belirleyen ve sürdüren etkenler iç olmaktan çok dış etkenlerdir. Dış etkenlerin belirlediği iç etkenler sadece dış etkenlerin

ülke içerisindeki faaliyetini kolaylaştırır ve gizlerler. Bir kelimeyle gerilik eski ve yeni emperyalist sömürünün doğal ve zorunlu sonucudur» (1). Bu nedenle de, geri bıraktırılmışlık sorunu, emperyalizme rağmen çözümlenebilecek bir sorun değildir. Çünkü geri bıraktırılmış ülkelerin varlığı, emperyalizmin hayat sigortasıdır. Şöyle ki 1950 - 1965 yılları arasında Amerika, direkt yatırımların % 37,6'sını geri bıraktırılmış ülkelere yapmış, buna karşılık toplam transfer kârlarının % 71,2'sini elde etmiş; ileri kapitalist ülkelere ise direkt yatırımların % 62,4'unu yapmış, buna karşılık toplam transfer kârlarının % 28,8'ini elde etmiştir. Aradaki 2,85 misli fark (2), emperyalizmin kan dolaşımını sağlayan merkezin geri bıraktırılmış ülkeler olduğunu ortaya koyar sanırım.

Bu nedenledir ki, emperyalist ülkeler, hayatlarının idamesini sağlamak için, mevcut ilişkilerin (yani geri bıraktırılmışlığın) devamından yanadırlar. Ve yine bu nedenledir ki, geri bıraktırılmışlık sorunu, emperyalizme rağmen çözümlenemez.

Sorunu biraz daha somutlamak için, kabaca da olsa, geri bıraktırılmışlığın oluşumuna göz atmakta yarar var.

Kapitalizm, yükselme döneminde, dolaşım damarlarının tıkanmaması için ucuz ham madde depolarına ihtiyaç duymuş; ürettiği ürünleri satabilecek pazarlar aramıştır. Bu amaçla da, her ülkede kendisine bağımlı bir sınıf yaratmış, met'a ihracını bu aracı sınıflar (komprador burjuvazi) vasıtasıyla sağlamıştır. Met'a ihracı aşamasına ulaşan (ve nitelik değiştiren) kapitalizm, ham madde kaynağı olarak kullandığı ülkelere yerleşmiş; yerli sermayeyi de denetimi altına alarak çeşitli alanlarda yatırıma girişmiştir. Bu şekilde o ülkenin hem ham maddesini kullanan tekelci kapitalistler, pazarlama derdini de bir çözüme bağlayarak yerleştiği ülke halkının ucuz el emeğini de sömürme imkânını yaratmıştır. Demek oluyor ki kapitalizm, emperyalist aşamada, herhangi bir ülkeye sermaye ihraç etmekle

i. Pazarlama,
ii. Halkların ucuz emeğini kullanarak iş gücü,
iii. Rekabet,
iv. Ham madde

sorunlarını bir çözüme bağlamış oluyor. Aynı zamanda, bu oluşuma paralel bir biçimde, sermaye ihracı yapılan toplumlardaki yerli sermayeyi de denetimine alarak, geri bıraktırılmış toplumları, ilkin ekonomik, giderek de kültürel açıdan kendine bağımlı kılmıştır.

Gerçekten de emperyalizm, bu gelişim içerisinde, sömürü çarkının dönmesini sağlayacak yandaşlar bulmuş, onlar aracılığıyla da o toplu-

mun üst yapı kurumlarını kendi çıkarları doğrultusunda etkilemiştir. Böylece ekonomik yönden bağımsızlığını yitiren toplumlar, kısa zamanda kültürel bağımsızlıklarını da yitirmişler; kendilerine ait ve kendi sorunlarından kaynaklanan bir kültür yerine kozmopolit emperyalist kültürün bütün izlerini taşıyan bir kültürün hegemonyası altına girmişlerdir. Bu süreç, bir yönüyle emperyalist kozmopolit kültürün ve çağdışı ideolojilerin yaygınlaştırılması; öteki yönüyle de, geri bıraktırılmışlıktan kurtulmak için emperyalist sömürüye başkaldırması mümkün olan yığınların yaslanacağı değerleri dinamitlemek biçiminde gelişmiştir. Bu nedenledir ki geri bıraktırılmışlık sorununun bir de ideolojik görünümü vardır ve bu görünüm gider ayak, geri bıraktırılmışlık sorununun çözümlenmesinde, kültür cephesinde uygulanacak olan tavrı da belirler.

Geri bıraktırılmış toplumlar, sanıldığının aksine dural değildirler. Bu her şeyden önce emperyalizmin karakteri ile zıtlaşır. Çünkü emperyalizm, varlığını sürdürebilmek için denetimi altına aldığı ve kapitalist gelişme yolunu bir iyice tıkadığı toplumlarda, daha fazla mal satabilmek için, bireysel tüketimi kısıtlayan bütün ilişkileri, yıkmaya yönelmiştir. Bu nedenledir ki, geri bıraktırılmış toplumlar da, sürekli bir gelişim içerisindedirler. Ancak, toplumun iç dinamiklerinin baskısı sonucu olmadığı için bu değişim, emperyalizmin çıkarları doğrultusunda olmaktadır. Ama, niteliği ne olursa olsun,geri bıraktırılmış toplumlar da bir değişim içerisindedirler. Bu nedenledir ki, emperyalizmin ülke içerisinde kurduğu ittifaklarda zamanla ufak - tefek değişiklikler olur. Bu oluşum içerisinde, en kısa zamanda tasfiyeye uğrayan güçler, feodal güçlerdir. Bu açıdan bakıldığında feodal değerlerin, emperyalizme bağlı bir gelişim içerisinde bulunan toplumlardaki yeri ve önemi, hiçlenecek ölçüde azdır. Bu olgu, kırsal kesim üretim ilişkilerinin köklü bir değişikliğe uğramasıyla da, keskin bir görünüm kazanır. Bu oluşum içerisinde, geleneksel değerlerin taşıyıcısı durumunda olan kırsal kesim insanları kent kapılarına dayanır; kent değerlerine adapte olma çabalarıyla da, amansız bir yabancılaşmaya doğru sürüklenirler. Çünkü, kent kapılarına dayanan bu insanların yüz yüze geldikleri değerler, kendi değerlerini de bünyesinde eriterek aşmış bir değerler sistemi değil, aksine emperyalizmin sömürü mekanizmasını yürütebilmek için yerleştirmiş olduğu kozmopolit değerlerdir. Bu olgu, ekonomik plânda olduğu gibi, kültür - sanat plânında da bir tepkinin oluşmasına yol açacaktır. Geleneksel değerlere sarılma biçiminde ve kendiliğinden bir biçimde ortaya çıkan bu tepkinin sistematikleştirilmesi ve ekonomik temelde verilen kavgaya paralel bir biçimde sürdürülmesi, geri bıraktırılmış toplumlardaki devrimci sanat kavgasının niteliğini belirler.

Demek oluyor ki, üst yapının emperyalizmin denetimi altında bulunduğu geri bıraktırılmış toplumlarda, bu üstyapı kurumlarıyla amansız bir boğuşma içerisinde bulunan antiemperyalist bir kültür hareketi de

söz konusudur. Bu hareket, ekonomik mücadeleye girişen sınıf ve tabakaların ideolojilerindeki farklılıklara bağlı bir nitelik taşımakla beraber, öncelikle antiemperyalisttir. Ve bu hareket karşısında yer alan bütün girişimler ise, emperyalist sömürünün perçinlenmesini sağlamaya yöneliktir.

II

Geri bıraktırılmışlık sorunu ve bu ülkelerde sanatın durumu üstüne yaptığımız bu genel açıklamadan sonra, bir geri bıraktırılmış ülke olarak yurdumuz Türkiye'deki devrimci sanat kavgasına geçebiliriz. Ancak, devrimci sanat cephesinin bileşenleri ve onun karşısında yer alan karşı devrimci sanat cephesinin bileşenlerini gün ışığına çıkarabilmek için, Türkiye'de geri bıraktırılmışlığın oluşumuna ve bunun kültür - sanat plânındaki yansılarına, kabaca da olsa, bir göz atmakta yarar vardır.

OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E

Osmanlı toplumunun kuruluşundan 16. yüzyıla kadar geçen dönem içerisindeki toprak sistemi, kimi yönleriyle batıda görüleninden ayrılmakla beraber, temelde feodal bir karakter gösteriyordu. Kural olarak toprak üzerindeki mülkiyet beyt-ül mal'e aitti. Padişah, İslâm hukuku gereği, tanrının yeryüzündeki halifesi olarak bu toprakların tasarruf hakkını, tapu karşılığı, tebasına kiralıyordu(3). Buna karşılık onlardan dirlik beyleri aracılığıyla, aynî olarak vergi alıyor ve bu vergiyle de, devlet olarak sürekli bir seferberlik halinde bulunmasını sağlayan toprak kulları ordusunu besliyordu(4). Bu ordu, Osmanlı devletinin harcamalarını karşılayan en büyük kalemi, ganimeti sağlamakta kullanılıyordu(5). Aynı zamanda, savaşların sonunda elde edilen dış artık - ürünün, savaşta yararlık gösterenlere dağıtılması nedeniyle, reaya ile devlet arasındaki ilişkiyi sağlayan dirlik beylerinin iç artık ürüne göz dikmesini önlüyordu. Bu şekliyle dirlik beyi, batının senyöründen ayrılıyor, en büyük feodal güç olan padişahın, üretim içerisinde görevli bir memuru durumuna geliyordu. Böylece, 16. yüzyıla kadar, batıdakinin aksine, Osmanlı toplumunda, merkezî bir feodalitenin eğemen olması söz konusuydu(6). (Bu olgu, Osmanlı toplumunun kendi iç dinamiklerinin itelemesiyle kapitalizme neden geçemediğini de(7) aydınlığa kavuşturur.) Demek oluyor ki, merkezî bir feodal örgütlenmenin etkin olduğu 300 yıllık dönem içerisinde, Osmanlı devletinin giderlerini karşılayan kaynakların ilki ve belki de en önemlisi, dış artık ürün (vergi, ganimet... vs.) idi. Bunun yanı sıra bir de, batının - doğu ile olan ticarî ilişkilerinden sağlanan jeopolitik rant vardı ki, bu da devlet harcamalarını karşılayan ikinci kaynak idi(8). Bu iki gelir kaynağını ayakta tutan güç ise, içteki üretimin örgütlenme biçimi idi. Bu nedenledir ki, iç örgütlenme biçiminde ortaya çıkacak olan

en küçük bir aksama, kısa zamanda bu gelir kaynaklarının işlemez bir duruma gelmesine yol açabilecektir. (Açmıştır da).

Gerçekten de, 15. yüzyılın sonuna kadar olan dönem içerisinde, batıda, gelişmekte olan burjuvazinin baskısıyla yapılan keşif seferleri, hem doğu ile olan ticaret ilişkilerini sağlayacak bir deniz yolunun bulunmasını, hem de kapitalistleşme için gerekli olan iç sermaye birikiminin kısa zamanda gerçekleşmesini sağlamıştır. Bu durum, jeopolitik rantın düşmesini sağlayarak Osmanlı ekonomisini sarsmış; gerek Yavuz Sultan Selim, gerekse Kanunî Sultan Süleyman döneminde, Hindistan'ı karadan kontrol altına alarak jeopolitik rantı ikame etme amacıyla birtakım sonuçsuz savaşlara girişilmesine yol açmıştır. Doğuda sürdürülen bu savaşlarla teknolojik üstünlüğü ele geçiren batı karşısında sürdürülen savaşlar, dış artık ürün (ganimet, vergi... vs.) yolunun da tıkanmasını ve gözlerin iç üretim artığına dönmesini sonuçlamıştır. Bu süreci hızlandıran bir diğer olgu da, gelişmekte olan batı kapitalizminin, kırsal kesimin üretimdeki etkisini kırmak için(9) dışardan ham madde talep etmeye başlamasıdır. Enflâsyonist bir politika uygulayarak, doğunun bütün ham madde kaynaklarını ucuz bir fiyatla emmeye başlayan kapitalist batı, Osmanlı toplumunda, tefeci - bezirgân sermayenin ticaret sermayesi haline dönüşmesine yolaçmıştır(10) Böylece, ticarî sermaye sahibi durumuna gelen aracı zümre, ülke içi sanayiinin muhtaç olduğu ham maddeleri batıya aktararak, onları işlemez bir duruma getirmiştir. Bu oluşum üzerine, nakit gelir kaynakların tıkanan Osmanlı yöneticileri, bir yandan batının doğu ile olan ticarî ilişkilerinin yine karadan yapılmasını sağlamak için ilk kapitülasyonları vermişler; öte yandan da, topraktan elde edilen gelirleri peşin para karşılığı **mültezim** diye adlandırılan kişilere satarak, yeni bir ekonomik sistemin uygulanmasına yol açmışlardır. Kesim sistemi diye adlandırılan bu sistemde, üzerindeki ekonomik baskı arttıkça artan reaya sonunda toprağını bırakıp

i. Çift bozarak kentlere doğru akmaya,
ii. Celâli isyanlarına karışarak eşkiyalaşmaya,
iii. Medreselere yazılarak, sonraları patlak verecek olan **suhte isyanlarının** çekirdeğini oluşturmaya başlamıştır. Bu oluşum da, sonunda, toprak üzerinde, mahallî bir feodal mülkiyetin oluşmasına yol açmıştır. Merkezî feodalitenin gücünün bölünmesi anlamına gelen bu oluşum sonucu ortaya çıkan âyanlar, 1808 yılında padişahla pazarlık masasına oturarak, imzalattıkları Sened-i İttifak'la varlıklarını siyasal açıdan, merkezî feodaliteye kabul ettirmişlerdir. 1858 Arazi Kanunmesi ile de bu siyasal teminat, hukukî teminat altına alınmış ve toprak üzerinde, çağdaş anlamıyla bir mülkiyet teessüs etmiştir. Bu arada gelişmekte olan batı kapitalizmi, Osmanlı sanayiinde baş gösteren çözülmeye paralel bir biçimde met'a ihracını yoğunlaştırmış ve 1838 Ticaret Sözleşmesi ile de bu çözülmeyi, daha da hızlandırmıştır. Sonunda, 1839 Tanzimat Fermam ile (ki açık

bir dış baskı sonucu imzalanmıştır bu ferman) kendisine aracılık yapan ve genel olarak gayrimüslimlerden oluşan ajanlarına (levantenler) can mal emniyeti sağlayarak (müsadere mekanizmasını işlemez bir duruma sokarak), onların serbestçe ticaret yapmalarını mümkün kılmıştır. Bu dönemden sonra, batı kapitalistleri, sürekli olarak ele geçirdikleri imtiyazlarla ülke içerisinde yerli - millî bir ticaret sınıfının gelişmesini engellemişler, ticareti tam anlamıyla tekellerine almışlardır. Bu da, sanayiye yatırılacak bir iç birikimin oluşmasını engellemiştir. Bu arada orduda ve kılık - kıyafet alanında girişilen yenilik çabaları ise, ülke içerisinde üretilen ve en büyük alıcısının devlet olduğu kimi malların üretimini azaltmış, buna karşılık dış pazarlardaki talebi arttırmıştır. Böylelikle, yenilik uğruna, yerli sanayiye bir tekme de, bürokratik mekanizmanın başında bulunanlar tarafından atılmıştır. Bu arada, yerli sanayiyi kalkındırmak için girişilen birtakım çabalar da, emperyalizmle işbirliği halinde bulunan yönetici kadro tarafından sonuçsuz bırakılmıştır(11).

İhraç hadleri iyice düşük olan bu istikrazlar(12), emisyon - komisyon masraflarıyla daha da düşmüş, sonuçta Osmanlı devleti, borçlarının faizlerini ödemek için yeniden borçlanmak durumunda kalmıştır. Her borçlanma için ülkenin belli kesimlerinden elde edilen vergileri karşılık olarak gösteren Osmanlı bürokratları, emperyalistlerin siyasal iktidar talepleri karşısında hassaslaşmışlar, belli bir zaman için de olsa, bu taleplere karşı direnmişlerdir. Ama, emperyalizmin 5 yıl gibi uzun bir süre borç para vermemesi üzerine, teslim olma doğrultusunda ilk adımlar atılmıştır. 1881 yılında kurulan Düyûn-u Umumiye İdaresi, bu gelişimin ilk konağıdır. Ama emperyalist batı, devletin kefilliğinden milletin kefilliğine borçları aktarma çabasına son vermemiş; bu nedenle de pedişahın keyfî yönetimine karşı açık açık cephe almıştır. Bu çaba, batıcıların batılılaşma çabalarıyla özdeşleşmiş(13) ve onların 1908 hareketi ile hedefine ulaşmıştır(14). Böylece yarı - sömürgeleşen Osmanlı toplumu kendi iç dinamikleriyle kapitalistleşme şansını yitirdikten başka, dış politikasını da tayin etme durumundan çıkmıştır(15). 1914 - 1918 Birinci Dünya Savaşı'na bu oluşum içerisinde katılmış ve parçalanarak tarih sahnesinden çekilmiştir.

CUMHURİYET'TEN BUGÜN'E

1919 - 1922 dönemi içerisinde yürütülen antikolonizatör (16) savaşla emperyalizmin kolluk kuvvetlerini Misak-ı Millî sınırları dışına atarak ülkeyi kurtaran asker - işçi - köylü eşraf ittifakı, padişahlık müessesesini ilga ederek Cumhuriyet'i kurmuştur. Cumhuriyet idaresi Osmanlıdan yıkıntı bir ülke ile, bir hayli borç devralarak kurulmuştur. Savaş sonrası, ülkede uygulanacak ekonomi politikasını belirlemek amacıyla İzmir'de toplanan İzmir İktisat Kongresi ile kapitalist gelişme yolu benim-

senmiştir. Ancak, 1924 1929 döneminde gümrüklere el koyulamamış, 1929 - 1934 döneminde ise 1929 bunalımından ülke ekonomisini korumak amacıyla devlet, kendi eliyle bir kapitalist sınıf yetiştirmeye başlamış, onun ürettiği ürünlerin en büyük alıcısı olmuş, ona her türlü krediyi sağlamıştır. Bu yolla oluşturulmaya çalışılan iç birikim, zamanla üretici olmayan birtakım alanlara kaydırılmış, 1939 - 1945 döneminde ise, bu sermayedar çevreler karaborsacılık, yabancı ülkelerden satın alınan tüketim mallarını ülke içerisinde fahiş fiyatlarla satmak yoluyla bir iyice palazlanmışlar; aynı dönem içerisinde tarımsal ürünlerin fiyatlarının yükselmesi nedeniyle güçlenen feodal kalıntıları da yedeğine alarak, 1946 yılında siyasal iktidar olma yoluyla şanslarını denemişlerdir. Aynı dönem içerisinde yabancı sermayenin de desteğini alan bu zümre, 1950 yılında siyasal iktidarı ele geçirmiştir. Bundan sonraki dönem içerisinde, kırsal kesimde başgösteren çözülmeler ve yapılan birtakım altyapı yatırımları bu ittifakı güçlendirmiş; yerli sermayedarların giriştikleri sanayileşme çabaları, ithalât kotalarındaki açıklıklardan yararlanılarak baltalanmış, onun yerine emperyalizme bağlı bir montaj sanayii geliştirilmiştir. Böylece Türkiye, ikinci bir defa daha dış yardımsız yaşayamaz bir duruma düşmüştür. Devlet bütçesinde uçveren açıkları kapamak için de, her yıl sürekli olarak borçlanılmaya başlanmıştır.

1950-1960 dönemi içerisinde iyice güçlenen tekelci sermayedar sınıf, 1960 sonrası dönem içerisinde, feodal ittifakı parçalayarak, siyasal iktidarı tek başına ele geçirmiştir. Aynı dönem içerisinde gelişip serpilen devrimci eylem ise, 12 Mart 1971 provokasyonuna kurban edilmiştir.

OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E SANAT

Osmanlı toplumunun kuruluşundan 19. yüzyıla kadar geçen dönem içerisinde sanat:

i. Reaya sanatı,
ii. Yönetici kadronun sanatı

olmak üzere ikili bir karakter taşımıştır.

Reaya sanatı, bir ölçüde yönetici tabakanın sanatından etkilenmişse de, genel olarak toplumsal değişime bağlı bir evrim çizgisi izlemiş, dinselden toplumsala doğru uzanan bir gelişim yörüngesi çizmiştir.

Eğemen sınıf sanatı ise, ıslahat yoluyla toplumu düzeltme zihniyetinin uçverdiği Nâbi dönemi ile, gününü gün etme an'ayışının etkinleştiği Nedim dönemini saymazsak, 19. yüzyıla kadar zaman ve mekân dışı bir nitelik taşımış, yerli şartların belirlediği bir evren yerine, ithal malı bir evrenin (Acem evreninin) sözcülüğünü yapmıştır. Gelgelelim, 19. yüzyılda uç veren ve batının yörüngesine girmekle eş anlamlı olan batılılaşma ça-

baları içerisinde, eğemen sınıf sanatında bir ayrışmanın ortaya çıktığına tanık oluyoruz.

a) Bir yandan o güne dek süregelen değerlerin sözcülüğünü yapmak isteyenlerin oluşturdukları sanat,

b) Öte yandan, batının belli bir tarihsel evrim sonucu oluşturmuş olduğu değerleri, yerleşik anlatım kalıpları içerisinde yansıtmak isteyenler...

Birinci öbeğe girenler, batılılaşma çabalarının sonuçlarını saptama yönünden gerçekçi olmakla beraber, eskiye sarılmakla gerici; ikinci öbeğe girenler ise, sözcülüğünü yaptıkları değerleri besleyecek ekonomik bir tabana dayanmamaları nedeniyle taklitçi bir nitelik kazanmışlardır. Böylece, geri bıraktırılmış bir ülke durumuna düşen Osmanlı toplumunda sanat da, Osmanlı toplumunun çıkarlarını değil de, emperyalist batının çıkarlarını savunur bir duruma düşmüştür.

CUMHURİYET SONRASI DÖNEM İÇERİSİNDE SANAT

Cumhuriyet'le birlikte, sanatsal plânda önemli değişikliklerin ortaya çıktığını görüyoruz. Bürokratik mekanizma ile bütünleşme halinde olan sanatçılar, bu dönem içerisinde Osmanlı sanat geleneğinin bütününe sırt çevirmişler; dilsel çabalara paralel olarak bu kalıpları ayıklamışlardır. Roman, Osmanlı aristokrasisinin yaslanmış olduğu değerleri mahkûm etmekte ve Cumhuriyet değerlerini yüceltmekte bir araç olarak kullanılırken, şiir alanında ise divan şiirine cephe alınarak millî vezin olarak kabul edilen hece veznine doğru bir yöneliş başgöstermiştir. Yerli bir açıya ulaşmak yönünden olumlu gibi gözüken bu tavır, hece vezninin belli bir işlevi yerine getirdiği dönem koşullarının dikkate alınmaması nedeniyle geriye dönük bir nitelik kazanmıştır. Bu açıdan, bu doğrultuda atılan olumlu adımlar, işç sınıfının ideolojisini benimsemiş olan Nâzım Hikmet'le Sabahattin Ali'den gelir. Her iki yazarın gelenek karşısındaki tavırları, geleneksel kalıplar içerisine sıkışmak niteliğinde değil de, onu aşmak niteliğinde olması nedeniyle ilerici bir özellik taşımış; sözcülüğünü ettikleri sınıfın niteliği nedeniyle de devrimci bir boyuta varmıştır. Emek-sermaye çelişkisini eserlerinde işleyen bu iki yazar çeşitli baskıyla yüz yüze gelirken, formalist bir şiir geliştirmeye çalışan Ercümend Behzat Lâv'ın şiire birtakım biçimsel yenilikler getirmeye çalıştığına tanık oluyoruz. Yukarıdaki sözünü ettiğimiz iki yazarla, 1939 sonrası dönem içerisinde antifaşist bir tavır alan diğer devrimci yazarlar yapay yollarla okurdan koparılmaya çalışılırken onların yerine uyuşmacı bir sanat çizgisi olan Garip çizgisinin yerleştirilmeye çalışıldığını görüyoruz. 1950-1960 dönemi içerisinde ise, ekonomide olduğu gibi, sanatta da emperyalizm eğemendir.

Marksizmin panzehiri olarak görülen varoluşçuluk gündemdedir artık. İkinci Yeni ihaneti, ilerici-devrimci bir sanatmış gibi tezgâhlanmaya çalışılmaktadır. Ta 1960'a kadar uzanan bu karanlık dönem içerisinde, ülkenin geri bıraktırılmışlığı edebiyat üzerinde de etkilerini göstermekte, sanat emperyalist güçlerin çıkarlarının sözcülüğünü; bunaltıyı, boğuntuyu, yılgınlığı... vs. ön plâna alarak yapmaktadır. 1960 sonrası dönem içerisinde aynı kişiler okunur olmak gayesiyle ağız değiştirmişler, dönemin sosyopolitik durumuna uygun bir biçimde çeşitli sözcükleri sözlüklerden çıkararak yarattıkları (!) eserlerle devrimci sanat cephesindeki yerlerini (!) almaya koşmuşlardır. Bütün bu iç baltalama çabalarına rağmen, antiemperyalist güçlerin siyasada ağırlıklarını duyurmalarına paralel bir biçimde, antiemperyalist yanı ağır basan bir devrimci sanat cephesi oluşmaya başlamış, iç ve dış düşmanlara karşı amansız bir mücadeleye girişmiştir. Bu açıdan bakıldığında, bugün, yurdumuzda, birbirlerinden keskin çizgilerle ayrılan iki sanat sanat cephesinin varolduğu görülür:

(a) Devrimci sanat cephesi,

(b) Karşı devrimci sanat cephesi.

(a)

Devrimci sanat cephesi

Ülkemizin içerisinde bulunduğu geri bıraktırılmışlıktan kurtulması için, yığınlara soluk iletmeye çalışan devrimci sanat cephesinin iki bileşeni vardır:

1. İşçi sınıfı sanatı,
2. Etkin küçükburjuva sanatı.

1. İŞÇİ SINIFI SANATI

Günümüze kadar gelen zaman süresi içerisinde işçi sınıfı sanatının, onun ideolojisini benimseyen ve onun özgürlüğü yolunda mücadele eden kişiler tarafından oluşturulmuş olduğunu görüyoruz. Nâzım Hikmet'le başlayıp, Sabahattin Ali, Enver Gökçe, Orhan Kemal, Ahmet Arif kanalıyla günümüze dek ulaşan bu sanatın, geçmiş dönemdeki görünümü emeksermaye çelişkisini emekten yana işlemiş olmasıdır. Günümüzdeki görünümü ise, antiemperyalist ve emekten yana olma biçimindedir.

2. ETKİN KÜÇÜKBURJUVA SANATI

Küçükburjuva sanatının etkin ve edilgen küçük burjuva sanatı biçiminde bir ayrışmaya uğraması, emperyalizmle-ülke halkı arasındaki çelişkinin baş çelişki durumuna gelmesiyle sözkonusu olmuştur. Bu sınıf sanatının belirleyici özelliği, küçükburjuvazinin emperyalizmle olan çelişkisini dile getirmesidir. İşçi sınıfı sanatından ise, emperyalizmle olan çe-

lişkinin çözümlenmesinden [illegible] kurulacak olan sistemin niteliklerini yansıtması açısından ayrılır.

(b)

Karşı devrimci sanat cephesi

Karşı devrimci sanat cephesini ilk ağızda iki kesime ayırmak mümkündür:

i. Dıştaki düşman güçlerin oluşturduğu sanat,
ii. İçteki düşmanın oluşturduğu sanat.

I — DIŞTAKİ DÜŞMANIN OLUŞTURDUĞU SANAT

Dıştaki düşmanın oluşturduğu karşı devrimci sanat, işçi sınıfının ve onun antiemperyalist nitelikli yandaşlarının uyanışını geciktirmek ve ülke içerisindeki feodal artıklarla finans kapital sahipleri aarsmdaki ittifakın sürmesini arzulayanların ortaya koydukları sanattır. Bu sanat üç bileşenlidir:

1. Kozmopolit sanat,
2. Edilgen küçük burjuva sanatı,
3. Feodal sanat.

1. KOZMOPOLİT SANAT

Kozmopolit sanat deyince akla ilk peşin, emperyalist toplumların değerlerini empoze etmeye çalışan, o değerlerin taşıyıcılığını yapan sanat geliyor. Bu sanat fotoroman kültüründen tutun, «best-seller» kitaplara kadar; erotik seks şahaserlerinden (!) tutun, science-fiction «özel merakları» na kadar... geniş bir alanı kapsar. Çeşitli olanaklarla yığınlara yamanmaya çalışılan bu sanat eserlerine karşı, amansız bir mücadele vermek gerekir.

2. EDİLGEN KÜÇÜKBURİUVA SANATI

Küçükburjuvazinin kaypak, uyuşmacı niteliğinin sanat plânındaki yansısı sonucu ortaya çıkan sanat... Dünyanın değiştirilmezliğini ve anlaşılmazlığını odaklaştıran bu sanat, yığınları eylemsizliğe iteleyici etkin bir afyondur. Kozmopolit sanat kadar, ona da karşı durmak gerekir.

3. FEODAL SANAT

Giderek etkinliğini yitirmekle beraber, ideolojik tortu olarak zaman zaman beyinleri bulandıran bu sanat, geçmişi bugünde yaşamak ister, bugünün baskısından kurtulmanın geçmiş değerlere sığınmakla mümkün olacağını savunur. Özellikle dinci kültürün bir uzantısı olarak karşımıza çıkan bu sinsi sanata karşı da kesin bir tavır takınmak gerekir.

II — İÇTEKİ DÜŞMANIN OLUŞTURDUĞU SANAT

İçteki düşman ,burjuva ideolojisinin kılık değiştirerek devrimci saflara sızmasıyla oluşur. Yeteneksiz, fırsatçı şarlatanlar, sanatı bir kişisel tatmin aracı olarak almaları sonucu, yanlış bir bilinci yığınlara aktarma olanağım kendilerine sağlarlar. Ve bunlar dıştaki düşmandan daha tehlikelidirler.

Bir de, sapmalar vardır ki, devrimci sanat açısından en önemli sapma, popülizmdir. Popülizm iki noktada kendini gösterir:

i. Birim olarak sınıfın değil de halkın alınmasıyla,

ii. Yaşantı değiştirmeden, işçi sınıfının sanatım yapmaya kalkışanların içerisine sürüklendikleri sloğancı ve özenti havayla...

Bu eğilimlere karşı da amansız bir mücadele vermek gerektir.

SONUÇ

Bu çözümlenin sonunda, işçi sınıfının ideolojisini benimseyen sanatçıların yüzyüze oldukları sorunları şöylece sıralayabiliriz:

(a) Yurtsever küçükburjuvazinin oluşturduğu etkin küçükburjuva sanatı karşısında yapıcı eleştirilerle yeralmak,

(b) Devrimci sanat cephesinde uçveren sapmalara karşı koymak,

(c) Antiemperyalist bilincin oluşumunu engellemek isteyen kozmopolit kültüre karşı amansız bir mücadele vermek,

(ç) Bu arada içteki düşmanı ihmal etmemek,

(d) Düşünce-hayat, teori-pratik birliği içerisinde işçi sınıfının içerisinde bulunduğu koşulları yansıtmak, onun mücadelesine ışık tutup, yüreğine umut düşürmek...

Devrimci sanatımız, anti-emperyalist çizgi geliştikçe, ulusal kurtuluş aşamasındaki diğer geri bıraktırılmış ülkelerde somut olarak izlediğimiz gibi, daha da gürbüzleşecek, kültür cephesinin en etkin silâhı olacaktır.

---

(1) Dr. Sedat Özkol, **Geri bıraktırılmış Türkiye,** s. 8-9, İstanbul 1969.

(2) Harry Magdoff, **«Economic Aspects of U. S. İmperialism,»** Monthly Review'un Kasım 1966 sayısından aktaran Dr. Sedat Özkol, age, s. 23-24.

(3) Vasfi Raşid Seviğ, **Toprak Hukuku Dersleri,** s. 167, Ankara 1953

(4) Doç. Dr. Suat Aksoy, **100 Soruda Türkiye'de Toprak Meselesi,** s. 23, İstanbul 1969

(5) Prof. Niyazi Berkes, **100 Soruda Türkiye İktisat Tarihi,** s. 89, İstanbul 1969.

(6) Oya Sencer, **Türk Toplumunun Tarihsel Evrimi,** s. 36, İstanbul 1969.

(7) İdris Küçükömer, **Düzenin Yabancılaşması**, s. 29-58, İstanbul 1969.

(8) Prof. N. Berkes, age, s. 89.

(9) Dr. Ahmet N. Yücekök, **100 soruda Türkiye'de Din ve Siyaset**, s. 47 ve sonrası, İstanbul 1971.

(10) Dr. Kurthan Fişek, **Devlete Karşı Grevlerin Kritik Tahlili**, s. 14, Ankara 1969.

(11) Hüseyin Avni Şanda, **Türkiye'de 54 Yıl Önceki İŞÇİ HAREKETLERİ**, s. 6-7 İstanbul 1962.

(12) İsmail Yeniay, **Yeni Osmanlı Borçları Tarihi**, s. 68, İstanbul 1964.

(13) İdris Küçükömer, age, s. 10.

(14) 1908 Hareketi'nin batı çıkarlarıyla özdeşleştiğini, bu hareketin:

i. İşçi sınıfına,
ii. Yerli millî burjuvaziye,
iii. Köylülüğe

neler getirdiğini saptamakla kolaylıkla görebiliriz. Burada 1908 Hareketi'nin hemen arkasından ecnebi sermayeye karşı girişilen grevlerin (ŞANDA-54 Yıl Önceki İşçi Hareketleri, s. 4) İttihat ve Terakki tarafından kanla bastırıldığım (Mete Tuncay, Türkiye'de Sol Akımlar (1908-1925), s. 23 Ankara 1967); köylünün sırtındaki vergi yükünün azaltılmasından geçtik yeni istikrazlara karşılık köylüden alınan vergilerin karşılık olarak gösterildiğini (Hüseyin Avni Şanda, Reaya ve Köylü, s. 12, İstanbul 1970)... belirtmekle yetineceğim. (Bu sorunun geniş irdelemesini 1908 Hareketi'nin Niteliği başlıklı çalışmamda yapacağım).

(15) Bu konu için bkz., Abidin Nesimi, «Dünya Politikaları İçinde Türk Politikası,» **Birlik**, Sayı : 3, 20 ve sonrası, 31 Mart 1971.

(16) Bu konu için bkz., Asis. Yahya Sezai Tezel, Birinci Büyük Millet Meclisi Anti-Emperyalist miydi? Chester Ayrıcalığı, **A.Ü.S.B.F. DERGİSİ**, Cilt : XXV, No: 4, s. 287-319, Aralık 1970.

SÜLEYMAN BULUT / MAHPUS

Çevrilmemiş bir kır evi
gün doğuşlarının sılasında şimdi
Bekliyor demir
çatlak parmaklarıyla iki el
ve bir kolbağı

Günden güne ağarır
demirin içi
Çünkü
ölü zindanlara aldılar işleyen elleri
Yani bir yaprağı kırık, gövermiş bir buğday
şimdi toprak evlerin tek deliğinde
Anası bir kaç yanı kırık
aç bir boran
«Bu kırlara kaç fidan diktik
ve kaç fidanı söküp götürdüler»
diye başlar türküsü «yaşayan direnir
yaşayan baş koyar»

Mahpus karanlıkta
Beyni ve yüreği var
Demirlenmemiş daha
ve satılmamıştır
ne kârlara, ne koltuklara
Dünyaya çattığı bir günün sonunda

Karanlığa nişan aldığı için
çevrilmişse bir kır evi
mahpus bilir:
şimdi kandır demin sevişen
Boranlara karşı koyan bir çınar dalı
Uçmaya kararlı bir şahin

Açılır damarlar
dallarımızda gövermè
kalkan her koldan düşen
keneler, bitler, pireler

Mahpus bilir:
yarın için bugünü yoğurmayı

ŞÜKRÜ BİLGİÇ

temiz kül

Ahırdan çıkardığı eşeğinin yularını, kendisini çırayla aydınlatan kadınına verdi. Duvarın dibindeki taşların üzerinden çulu alarak, güçlükle eşeğin sırtına vurdu. Eğilip karanlıkta kolanı bağlamaya çalışırken, kadını;

«Aza değiştirme. Eve biraz geç dönsen de olur. Ama aza değiştirme» dedi.

Yaşlı adam da kadını gibi kararlıydı. Malını ucuza vermeyecekti. Bunu başıyla belirtti. Kadın çırayı biraz daha kaldırarak;

«Kaymağı alınmış yoğurt gibi beyaz. İçini ne tükürdük ne aksırdık. Sen de görüyordun, daha soğumadan ocaktan alıyordum,» diye konuşmasını sürdürdü.

Adam eşeği donattıktan sonra, birlikte içeri girdiler. Karanlıkta el yordamıyla heybeyi bulup dışarı çıkardılar. Güçlükle yüklediler.

Yükü bağlarken kadını hem çırayı tutuyor hem de konuşuyordu.

«Hayvanın arpası hiç kalmadı. Hepsini buğdayla değiştirme. Heybenin bir gözünü de arpayla değiştir. Acele etme. Üç yıllık emeğimiz.»

Yükü bağlayıp, belini doğrulayınca kadını sordu:

«Hangi köylere götüreceksin?»

Elini ta uzaklara, ova köylerine, der gibisinden salladı.

Daha önce kestiği sumak dallarıyla heybenin gözlerini örttü. Ardından kadınının uzattığı ekmek çıkınını sıkıca beline sardı. Bastonunu yerde arayıp buldu. Bir şey demeden, iki büklüm, eşeğin yuları elinde ,yola düştü.

Kadın çırayı kaldırarak:

«Parayla da alan olursa ver» diye seslendi.

Adam karanlıkta kayboldu. Duymamıştı.

Ay dağlara yakın koyu bulutların ardından çıkmış; ince, taşlı yolu aydınlatıyordu. Meşe ve mazı ağaçlarının gölgeleri birbirine karışmıştı. Gece sessiz ve serindi. Yaşlı adam kendi yaptığı piposuna tütün doldurdu.

Şafak daha uyuyordu...

Yıllar vardı, ova köylerine kül götürmüyordu. Eskiden ova köylerine iner, külünü, yerine göre arpayla, buğdayla değiştirirdi. Dönüşte buğdayını değirmende öğütür, öyle dönerdi köye. Yine öyle yapacaktı. Ama bir satabilse.

Yöresinin en iyi külcüsüydü.

Ay küçük bir buluta girince düşünceleri geçmişe uzandı. Varını yoğunu satıp evlenmişti. Ne çare, tay gibi kadını doğurmadı. Kaç kere yeniden niyetlendiyse de yeniden evlenemedi.

«Varlığın gözü kör olsun. Dünyalığım olsaydı ben de evlenirdim. Benim de döllerim olurdu» diye yakındı.

Yalnızlığı yüreğine bir buruk acı verdi. Hiç istemezdi çocuksuzluğunu hatırlamayı. Kendi kendini avutmaya çalışarak:

«Kadınım kısır ama hakkını vermek gerekir. Köyün en temiz, en bol kül yığanı» diye söyleniyordu yol alırken.

Eşeğin salınışı heybenin gözlerini örten dalları dağıtmıştı. Kül arada bir savruluyordu. Eşeği durdurdu. Külü avuçlayıp buluttan sıyrılan aya tuttu. Meşe ve mazı ağaçlarının külü ay ışığında, beyaz beyaz parlıyordu. Külü iyice gözlerine yaklaştırarak, kızgınlığını dile verdi:

«Almıyorlarmış. Kim demiş artık kül almıyorlar. Siz daha dünün çocuklarısınız. Ne anlarsınız alışverişten. Ağaçsız ova köyleri ne yapacak külsüz? Bizim buraların ağacı bol da kimse kulak asmıyor. Hayvan bokundan da kül mü olur? Tezek işte, kurutulmuş bok. Hem de bu külden! Tertemiz, kaymaksız yoğurt gibi.»

Avucundaki külü heybeye koyarak, dalları düzeltti. Sesi acımaya dönüştü:

«Ne olacak, dölümüz mü var, tükürsün, işesin de kirletsin.»

Başkaları bir kaç kez kül götürmüş, satamamışlardı. Kendi külünün temizliği umutlandırdı. Yaprakları iyice düzeltti. Bastonuyla eşeğin kaba etlerine yavaşca dürttü.

Şafak doğuda dağların sırtındaymış gibi görünen bulutları mora buladı.

Artık ovaya inmiş, köylere yaklaşmıştı.

«Parayla isteyene de veririm. Hem para daha iyi» diye düşündü.

İlk köye girdiğinde davarlar daha sürüye verilmemişti, «külcü» diye bağırmaya yüreği yetmiyordu. İçine bir korku saplanmıştı. Yükünün dağ eriği, aluç olduğunu sanan çocuklar arkasına takılıp:

«Dede, dede ne satıyorsun?» diye bağrıştılar. İlkin yavaşca, sonra yüksek sesle:

«Kül satıyorum kül» diye bağırmaya başladı.

Ardından çocuklar çoğaldıkça, o da bağırtısını arttırdı. Köyü umutla enine boyuna dolaştı. Kimse başım çevirip de bakmadı. Terlemişti. Güçsüz sesiyle bağırıyordu:

«Temiz kül, temiz kül.»

Sonunda bağırmaktan vaz geçti. Tek umudu kalmıştı. Köyün öteki ucunda eskiden kendisinden sürekli olarak kül alan evin önünde durdu. Kapıyı açan yaşlı kadına:

«Kül getirdim» dedi.

Kapıda dikilen kadın, uzun ince boyuyla, geçmişte olduğu gibi, «Hele yükünü yık bir dinlen» demedi. Gülümsedi yalnızca. Bu, adamın yüreğindeki korkuyu iyice besledi. Kadın umutsuzca

«Getirmişsin, iyi etmişsin. Ama satılmaz ki. Alsa alsa bizim gibi bir kaç yoksul alır. Onlar bile almaz,» dedi.

Sesi acı ve küçümseyiciydi.

«Hele eşeği bağla da bir kolayına bakarız. Ben biraz arpayla değiştiririm. Buğday kentte para ediyor.»

Adam, harman artığı, taşlı topraklı arpayı külle değiştirirken, kadın konuşuyordu:

«Almazlar! Niye almazlar? Temiz şeyler iyi şeyler çıktı da ondan! Kül ne ki? Çamaşırlar, kab kacaklar için neler çıktı neler! Sabunlar mı dersin. Tozlar mı dersin. Sular mı dersin. Geçende biri daha getirdi, o da satamadı.»

Adam, sözün burasında biraz canlandı. «Benim külüm temiz» diyecekti. Kadın konuşmasını sürdürdü.

«Şu eve bak. Önünde makine olan ağanın evine. Çamaşırlarım ilaçlarla, sularla, kokulu köpüklü tozlarla yıkıyorlar Bakmaya kıyamazsın. Kab kacakları yine öyle. Tertemiz. Külü kim ne yapacak? Şu komşuya sorayım, belki alır, ama sanmam.»

Kadın komşuya yönelirken, adam kızgınlıktan çevresindeki çocukları kovaladı. Umutsuzca beklemeye başladı.

Dönen kadın kendi kendine söyleniyordu;

«Yok anam yok. Kim ne yapacak külü?»

Adamın yanına varınca sesini yükseltti;

«Kardeş geçende de tulukcu gelmişti. Bu tuluk zamanı mı? Şimdi kim yoğurdu tulukla yayıyor? Tenekeler çıktı ki, tertemiz. Ne koku, ne kıl.»

Güneş yükselmiş yakıyordu. Adam terlemişti. Kocaman mendiliyle boynundaki terleri siliyordu.

«Başka köylere giderim» dedi.

Sesi ağlamaklıydı. Bunca yıl kül yığmıştı. Bu yılki buğdayım, arpasını çıkaracaktı. Tekrarladı:

«Giderim» dedi.

Yorgun ve yavaş gitmeye davrandı.

Köyün dışına çıktığından çocuklar ardından gelmiyordu. Ovanın güneşi yükselmiş, yakıyordu. Bereketli buğday tarlaları arasında kızgın topraklı yol uzadıkça uzadı. Bir iki kuş havalandı buğday tarlalarından. Önlerinden sarılı yeşilli kertenkeleler kaçıştı yol boyunca.

Sıcak bir su başında durdu.

«Keşke bir ağaç gölgesi olsaydı da dinlenseydim» diye söylendi.

Ekmeğini belinden alıp, suda yumuşattı. Dişsiz ağzında birkaç lokmayı güçlükle çiğnedi. Ekmeğini yerken «Köydeki kadın, eskiden olsaydı beni yemeksiz yola koymazdı» diye düşündü.

Umutsuzluğu yüreğinde, yeniden yola koyuldu. Ayakları kızgın toprağa sürünüyordu yorgunluktan. Sıcaktan, zamanı anlamak için güneşe bakmaya korkuyordu. Mendilini şapkasının altında başına sararak yüzüne siper etti. Yüzü biraz serinledi.

Buğday tarlalarını tükettiğinde ikindi üstüydü. Köy yoluna sapmadan köyün dışında bir tepenin üzerine kurulmuş olan ağanın evine yöneldi.

Eşeğinin yularından çekerek, kapının önünde duran otomobilin yanından geçti. Avluya girdi. Girmesiyle duraklayıp şaşırması bir oldu.

Genişçe beton avluda kızlı erkekli birkaç genç top oynuyorlardı. En çok kızlara şaştı. Başları açıktı. Diz kapaklarına dek bacakları görünüyordu. Bakınaya utandı. Ne yapacağını bilemedi.

Gençler yaşlıyı görünce oyunlarını kestiler. Yaşlıya şaşkınlıkla bakıyorlardı. Gençlerden biri yaklaşarak:

«Bir şey mi istedin dede» dedi.

Sesi sanki duymamıştı. Beyni uğulduyordu. Kekeleyerek:

«Ağama baktım da» dedi.

Genç, «Babam yok. Biz kente taşınalı yıllar oldu. Babam buraya çok az gelir. Zaten burayı kısa zamanda satacağız. Babamla bir işin varsa kente gideceksin» dedi.

Genç konuşurken, yaşlı da başına toplanan diğer gençleri gözden geçiriyordu.

«Bunlar okul arkadaşlarım, Dinlenmeye eğlenmeye geldik birkaç günlüğüne» diyerek yaşlının şaşkınlığını dağıtmaya çalıştı.

Kızlardan biri yaklaştı:

«Dede yükün ne? Yiyecek bir şeyse alalım.»

Yaşlı, «Yok kızım, kül. Ben kül satıcısıyım,» dedi.

Sözünün bitiminde kulakları gülmelerle çınladı. Yüreği uzun uzun ağlamak istiyordu. Her şeyin bittiğini anladı. Gülmekten gözünün yaşını silen genç, adamın sırtını sıvazlıyarak:

«Gel baba gel. Sen eski'erdensin. Ben eskileri severim. Hatırladım seni. Ben küçükken kül getirirdin. Yorgun ve açsındır. Kente gidince geldiğini babama anlatırım.»

Evden yana dönerek sesini yükseltti.

«Ahmet Usta, Ahmet Usta!»

Gelen adama:

«Bu dedeyi bol bol yedirip içireceksin. Dinlensin, ondan sonra yola çıksın. Yazık, yaşlıdır. Adama iyi bak.».

Girdiği odanın içi duvardaki resimlere dek değişmişti. Daha önce asılı olan Mevlanâ resminin yerine, başka bir adam resmi asmışlardı. İçten içe buna kızdı. Bir şey diyemedi.

Yaşlının bu resme baktığını gören kâhya

«Atatürk, Mustafa Kemal Paşa» dedi.

Ardından masaya buyur etti. Sandalyenin üzerine ilişen yaşlı, düşmekten korkuyordu. «Eskiden şurada sedir, üzerinde de kat kat minderler vardı. Otururduk kazasız belâsız. Yâ şimdi... » diye düşündü. İçeri giren kâhya:

«Dede susamışsındır. Önce şu ayranı iç. Sana yemek hazırlatıyorum» dedi.

Kâhyanın bıraktığı soğuk ayranı kafasını tutarak içen yaşlı şaşırdı.

«Of, çok soğuk be. Ömrümde içmedim böylesini. Biz dağda, buz gibi pınarlarda bile böyle soğutamıyoruz. Nasıl soğuttunuz bunu?»

Kâhya gururlu gururlu gülerek:

«Ben soğutmadım. Buz dolabı soğuttu. Fişi taktın mı tamam. Kalıp kalıp buz veriyor insana.»

Yaşlı, bayramlarda bile yemediği etli yemekleri yerken dışardan otomobilin sesi geldi. Kâhya açık pencereden bakarak:

«Aşağıya, çay kenarındaki karpuz bostanına gidiyorlar. Bu gece orada eğlenecekler. Sınıflarım geçmişler.»

Bir şeyini yitirmiş gibi ağanın evinden ayrıldı. Güneş batmak üzereydi. Yüreği yetmedi köye inmeye. Yalnızca o yana uzun uzun baktı. Külünün temizliği para etmiyordu.

Eşeğin yularını çekerek yola koyuldu. Ayakları kendisiyle gelmiyordu. Buğday tarlaları arasında uzayıp giden yola girdi.

Batıda, kuş sürülerinin döndüğü yerde, eflatunî bulutlar gittikçe kararırdı.

Akşam yeli, buğday saplarını bir yandan bir yana yatırıp, hışırdatıyordu. Görünmeyeceğini anlayınca durdu. Öteki köyde değiştirdiği arpayı eşeğin torbasına koyarak, hayvanın boynuna geçirdi. Ağır adımlarla bir yana geçerek heybeyi devirdi. Ardından heybenin uçlarından tutarak, külü boşalttı. Yel bu külü savurarak, yaşlının yüzüne, üstüne, başına buladı.

TAHİR ABACI

arkadan saldıranlar baş sıradadır

Öndeki düşmanla savaşa tutuşurken arkadaki düşmanı da kollamak evrensel bir savaş kuralıdır. Çünkü savaşın kızıştığı bir anda, o ana kadar saftaymış gibi gözüken düşman da durumu fırsat bilip, arkadan saldırıya geçecektir.

Günümüzün yoğunlaşan çelişkileri, üst yapı kurumlarını da etkilemiş, tekelci sermayenin kozmopolit kültürünü, devrimci kültür ve sanata karşı yoğun bir saldırı içine itmiştir. Yayın piyasasına egemen olan sermaye, piyasaya sürdüğü parlak görünüşlü şahaserlerin (!) yanı sıra, yerli yazar çizer takımından da hayli piyonu amacı uğruna, bu eserlerin lansesi işinde kullanmaktadır. (Sözgelimi, Günümüzde Kitaplar Dergisi, Yeni Ortam gazetesinin sanat sayfası bu bakımdan ilginç örneklerle doludur) Bu ideolojik saldırıya paralel olarak da, devrimci sanatçılar ve yayın organları çeşitli yollarla susturulmuşlar ya da baskı altına alınmışlardır. Beri yandan, öncü-aydın kesimin ilgisi bir anda sanat-edebiyat alanına kaymıştır. Bir sürecin sonucu ve bir birikimin ürünü olan bu yöneliş, bir takım kişisel hesapların da iştahını kabartmıştır. Tekelci sermaye bu birikim karşısında, işine gelen sanat anlayışlarını ve yazarları işine geldiği biçimde lanse etmekte, icabında ödüllendirmekte, sırtını okşamaktadır. Arkadaki düşman da bu fırsatı kaçırmayacaktı elbet. Sağlıklı düşüncenin kitleyle ilişkisinin baskı altında tutulduğu dönemler, daima kaypak küçük burjuva eğilimlerin öne çıktığı, kafaları bulandırıp ağırlık kazanmaya çalıştığı dönemler olmuştur. Pöpülizmin arkadan saldırışının yoğunluk kazanmasının ardında yatan gerçek budur. Kısa zamanda, Nâzım Hikmet, Sabahattin Ali, Enver Gökçe, Orhan Kemal, Ahmed Arif... gibi yazarların, şairlerin eser vermiş oldukları bir ülkede, alabildiğine ilkel ve şematik, alabildiğine ucuz ve yavan örnekler «devrimci edebiyat» adına sunulmaya başlandı dergilerde. Oysa «devrimci edebiyat» hiç bir dönemde böylesine ayağa düşürülmemiştir. «Partizan yazar» yozlarındaki bir yığın yeteneksiz şarlatan dergi ve gazete sayfalarından sempatizan avına giriştiler. Bu arada, düne kadar bireyciliğin dümen suyundan ayrılmayan bir takım küçük burjuva yazarlar da ağızlarına bir cila vurup «devrimci edebiyatı» keşfediverdiler ve bu işin yaygarasını tekellerine aldılar. Ortadaki düşünce yaşantı birliği gibi koskoca bir gerçeği ise pöpülizm ile idare ediyorlar şimdilik.

Son dönemlerde iyice yoğunluk kazanmış olan bir takım sapmaların yerini daha iyi belirleyebilmek için, devrimci edebiyatımızın geçmişine de kaba çizgilerle kısaca bir göz atmakta yarar var. Yukarda, devrimci edebiyatçıları sıralarken Nâzım Hikmet, Sabahattin Ali, Enver Gökçe, Orhan Kemal, Ahmed Arif... adlarını anmıştık. Bir kez ilk elde. Biraz dikkat edince, saydığımız bu adları getiren, kültürlerini ve eserlerini besleyip yoğuran ortamın, legal ve illegal devrimci çalışmalarıyla 1950 öncesi ortam olduğunu farkediyoruz. Zincir 1950'den sonra kopuyor. (Devrimci olarak tanınmış, yazar yetenekleri de inkâr edilemez başka adları, eserlerini özde belirli sapmalar üzerine temellendirdiklerinden, bu adların yanına eklemeye gönlümüz el vermemektedir.)

1950'de Türkiye'nin sosyo-ekonomik yapısını büyük ölçüde etkileyen önemli bir iktidar değişimi oldu. Milli Kurtuluş Savaşından 1950'ye gelen süre içinde, bir yandan emperyalizmin içerde uşaklığını yapmaya aday bir tekelci sermaye oluşurken, bir yandan da yabancı sermayenin Türkiye'ye girmesi için ekonomik ve siyasi koşullar yaratılmıştı. 1950'de, yarı-feodal unsurları da ittifakına alan tekelci sermaye, emperyalizmle sıkı göbek bağları kurmuş olarak, tekelci sermayeye ve feodal ideolojiye tavizler vere vere o güne kuşa dönmüş olarak gelen ve milli kurtuluşçu nitelikleri iyice dümûra uğramış olan küçükburjuva reformistlerinden iktidarı aldı. Böylece, 1950 öncesinde halk yığınlarıyla yerli egemen sınıflar arasında olan temel çelişki, yerini 1950 sonrasında, halk yığınlarıyla yabancı sermaye arasındaki baş çelişkiye bıraktı.

Bu değişimin edebiyat planındaki izleri, 1950 öncesinde yerli egemen sınıfların sofrasından beslenen ve «milli edebiyat» olarak lanse edilen edebiyat anlayışının gözden düşerek, yabancı sermayenin beraberinde getirdiği kendi kozmopolit kültürünün etkinlik kazanmasında net biçimde görülür. Emperyalizm, önceki egemen kültürün yerine kendi kozmopolit kültürünü getirmekle yetinmedi, devrimci edebiyata karşı da açık ve gizli yollardan amansız bir savaş açtı. Açık yoldan açtığı savaşı devrimci sanatçıları çeşitli baskılarla susturarak, gizli yoldan açtığı savaşı da ithal mah bir takım sapmaların «devrimci» (!) edebiyat biçiminde sunulmasına göz yumarak yürüttü. Sözgelimi; büyük kent aydınlarını varoluşçu, bunalımcı, ikinci yenici pısırıklar içine iterken; egemen sınıfların kendilerine vereceği zararı farkederek ömrünü kısa tuttukları Köy Enstitüleri hareketinin bir sonucu olarak edebiyatçının halklaşması sürecini de, popülist anlayışları egemen kılarak sulandırmaya çalıştı. Baş çelişkinin yerli sınıflar arasında olduğu 1950 öncesi dönemde bilimsel sosyalist kültürlerini edinmiş bulunan devrimci edebiyatçılar da yeni koşulları kısa zamanda değerlendiremediler, emperyalizmi ve onun kozmopolit kültürünün niteliğini gözden kaçırdılar. Bu dönemde baskılara göğüs gererek eser veren sanatçılar hâlâ 1950 öncesinin çelişkilerinden kaynak alırken (Orhan Kemal, Ahmed Arif gibi) bir kısım sanatçılar da 1950 sonrasının sapmalar ortamının etkisi al-

tındaydılar. (Nâzım Hikmet'in öğrencisi Kemal Tahir'in «Osmanlıcı» lık sapması, Yaşar Kemal'ın popülizmi gibi.)

1960 sonrasının nisbî özgürlük ortamı bilimsel klasikleri, kitle hareketlerini, Nâzım Hikmet'in, Sabahattin Ali'nin, Enver Gökçe'nin, Ahmed Arif'in yıllardır gizli tutulan ürünlerini getirdi. Bütün bunlar, edebiyatımıza egemen olan sapmaları telaşlandırdı, onların devrimci edebiyata karşı saldırısını yoğunlaştırdı. Oysa 1970'ler artık edebiyat plamnda ve genel olarak da sanat plânında arayışlar ve sorular dönemidir. (Ekonomik ve siyasi alanda ise soruların cevabı verilmiş, geri bıraktırılmış bir ülke olarak ve emperyalizm ile ilişkileri açısından Türkiye'nin yeri ve kurtuluş yolu saptanmış, bunun getirdiği çeşitli sorunlar gündeme alınmıştır.) Ve bugün devrimci kültür düzeyinin yüksek olduğu çevrelerde anti-emperyalist ve yurtsever bir heyecandan yoksun, kitle kuyrukçusu, feodal eğilimlerin tezgahlandığı bir takım eserler, ne kadar lanse edilirlerse edilsinler bir etki uyandırmamaktadırlar. Beri yandan ise geri bıraktırılmışlık koşullarında ve emperyalizmle ilişkiler açısından sanatın yeri, görevi, işlevi konusunda kafalar yorulmakta, sorular sorulmaktadır.

Devrimci sanat ve kültürün önündeki düşmana, emperyalizmin kozmopolit kültürüne karşı savaş verirken ve onun kitleleri kendi sorunlarından uzaklaştırıp beyin sulandıran, yozlaştıran, bin bir kılığa sokulup tekrar tekrar öne sürülen idealizm afyonuyla beslenmiş ürünlerinin karşısına sağlam, bilimsel düşüncenin gürbüz gerçekleriyle donanmış, dünyaya değişebilirlik açısından bakan ürünleri dikerken, arkadan saldıran düşmanı da ihmal etmemek gerekir. Arkadan saldıran düşman, önden saldıran kadar piyasaya egemen değilse de ondan daha sinsidir, çünkü kendisini «devrimci» diye lanse etmektedir. Büyük kent aydınlarının devrimci etiketiyle sarıldıkları varoluşçu, bunalımcı, ikinci yenici eğilimlerin ipliği bugün pazara çıkmış durumdadır. Zaten bunun farkına varan temsilcileri de taslarını taraklarını toplayıp «Devlet ve Tabiat»larıyla, «Kavganın Yüreği»leriyle başka bir sapmaya, popülizm sapmasına göç etmiş durumdadırlar. Popülizm nisbeten daha etkili bir mevzidir, devrimci edebiyat karşısında. Ve popülizm ya da öteki adıyla halk kuyrukçuluğu, öyle sanıldığı gibi «savunduğu dünya görüşüne gelmek isteyip de gelememişler»in anlayışı değildir. Popülizm, üretim sürecinde insanların farklı farklı roller aldıklarını görmezden gelerek sınıfların varlığım inkâr eden, tek birim olarak «halk» kavramına sarılan, «kitlenin bir adım önünden yürümek» yerine kitlenin kuyruğuna takılmayı savunan, «kitleye bilinç dışardan götürülür» temel ilkesini kabul etmeyen ideolojik bir kategoridir. Sanat alanında ise, özellikle geri bıraktırılmış ülkelerde, sınıfsal bir duyarlık üstüne temellenen devrimci sanatın karşısına bilinçli olarak çıkarılan düpedüz bir yutturmaca, saptırıcı bir tutumdur.

Edebiyatımıza egemen olan sapmaları, sinsi tutumları, benbenci tavırları eleştirmek bir görevdir. Yeni Adımlar dergisinin ikinci sayısında

çıkan ve Hasan Hüseyin'in «Oğlak» adlı şiir kitabı çerçevesinde, ideolojik konumdaki «popülist» ve estetik konumdaki «sığ» niteliğini birinci odak noktası, pazarlanışındaki sinsi ve fırsatçı tutumları ikinci odak noktası, devrimci sanatçılara karşı giriştiği fırsatçı saldırıyı üçüncü odak noktası olarak ele alan yazının karşılaştığı tepkilere de değinmek istiyorum. Bu yazı, arkadan saldıranların yeri gelince nasıl tek cephe halinde birleştiklerini göstermek bakımından ilginç bir ölçü oldu. Aynı zamanda, bu sinsi düşmanın, niteliği sergilenince ne derece şirretleşebildiğini de ortaya çıkardı.

«Bir tarafın ilkeye dayanan görüşleri karşısında, karşısındakiler onun sadece heyecanlı olduğunu söylemekle yetiniyorlarsa, bu karşı tarafa sövmekten başka bir şey değildir» derler. Yazının karşılaştığı tepkiler de sövgüden, dedikodudan, demagojiden başka bir şey olmadı. Bu arada yazımı «dönem açısından» yersiz bulanlar, «bu işin bir sıra meselesi vardır, gerçi biz de eleştirdiğin adamı beğenmiyoruz ama, bu şartlarda o baş sıraya konur mu» diye gerekçe getirenler çıktı. Bütün bunlara, Hasan Hüseyin'in, haftalık Toplum dergisinin 57. sayısındaki, iğrenç nitelemesini de aşan, zavallıca ve açık sövgüsü eklendi. Bütün bunlar atılan yumruğun hedefe ne derece oturduğu konusunda bir fikir veriyordu.

Bu yazıda sövgülere cevap verecek değilim. Hesaplaşma elbetteki çok daha başka türlü olacaktır. Ancak, Yeni Adımlar'ın sözkonusu sayısı toplatılmış olduğundan, okurun karşılaştırma olanaksızlığını da göz önüne alarak, bu sövgülerin niteliğini bir kez daha ve yine ilkeler adına sergilemeyi bir görev biliyoruz.

Bazı kimseler, Yeni Adımlar'ın aynı sayısında, çok genç bir arkadaşın, Ahmed Arif hakkında, belki iyi niyetli, ama yanlış bir yaklaşımın ürünü olan yazısını benim yazımla birlikte anıp sanki ortak bir anlayış bu iki şaire karşı ortak bir tavır almış gibi bir hava yaratma çabasında göründüler. Bu kimselerin, Ahmed Arif ile Hasan Hüseyin gibi, birbirine tamamen uzak, şiirlerinin niteliği ve kişilikleri tamamen farklı iki şairi yanyana anmak konusundaki başarıları da sinsice bir ustalıktan başka bir şey değildi. Yeni a dergisinin mart sayısında bu ustalığı gösteren Kemal Özer'den sonra, yine aynı derginin bir sonraki sayısında Asım Bezirci de aynı ustalığı gösterdiği gibi «biri lise, öbürü üniversite öğrencisi iki yazar» gibisinden bir hafifseme içine de düşmüş göründü ve bizleri iki ağabey (!) şairi bir güzel kıymakla suçladı. (Biz, edebiyatta lise yada üniversite öğrencisi yeni yazar, ağabey şair vb. gibi kavramların geçerliğine hiç bir zaman inanmadık ve Asım Bezirci'den «Muhasebe memuru eleştirmen Asım Amca» diye söz etmeyi diç düşünmedik.)

«Edebiyatımıza egemen olan kof burjuva değerlerini eleştirmek dururken, halkın ezilen, karalanan, susturulmak istenen has değerlerini batırmak kimin işine yaramaktadır?» diye soruyor Asım Bezirci. Bir demagoji bu. Tıpkı Güneş Altıntaş'ın, Soyut dergisinin 56. sayısından, be-

nim «Hasan Hüseyin şürinin sığlığı... devrimci şiirin ulaştığı yeni boyutlar ortaya çıktığında daha iyi anlaşılacak. Bugünkü ortamda ise meydan Hasan Hüseyin gibi şairlerindir.» sözlerine karşı yönelttiği «Devrimcilik diye belli bir eylem, belli bir edim yoktur. Devrimcilik her şart altında yapılabilecek olanı yapmaktır, yani yapılacak olan şey şartlara göre değişir. Bunun tersi dogmatizmdir... Bugün bu ülkede, ileri bir demokrasinin kurulması, yaraların sarılması için çalışan herkes devrimcidir» demagojisi gibi.

Az çok meselelerle ilgilenen herkes bilir ki, şartlara göre değişen devrimcilik ve devrimci düşünce değil, günlük politikanın kısa vadeli taktikleridir. Ve bir sanat eserinin değerlendirilmesi, önce, devrimci düşüncenin çok daha ağırdan seyreden tarihsel ve genel ilkelerine göre yapılır, günlük politikanın yarın değişebilir özelliklerine göre değil. Ve ancak bu değerlendirmeden olumlu not alabilmiş, tarihsel açıdan ideolojik boyutuna doğru oturabilmişse bir sanat eserinden günlük politika açısından da yarar beklenebilir. Özünde devrimci düşüncenin genel ilkelerine ters düşen, kollektif bir ruhla değil, benbenci bir anlayışla temellendirilen sanat anlayışı, günlük politik çizgi içinde de elbette fırsatçı, sinsi, saptırıcı bir çizgiyi izleyecektir. Günlük politikanın aldığı konumlar, öyle sanıldığı gibi, özünde devrimci düşünceden beslenemeyen bir sanatı devrimci çizgiye götürmez. Kaldı ki bir sanat eserinin devrimciliğini belirleyen kendi niteliğidir, belirli çevrelerin onu «devrimci sanatın yetkin örneği» diye lanse etmiş olması değil. Ölçü lanse meselesiyse, Füruzan'dan Kemal Tahir'e dek bir sürü yazar böylesine lanse edilmiyor mu? En az onlar kadar saptırıcı nitelikteki Hasan Hüseyin eleştirilince bizim demagoji ustaları neden ayaklanıyorlar? Çünkü aralarında sıkı göbek bağları var, çünkü bir Hasan Hüseyin'in niteliğinin açığa çıkması, bu bayların da niteliğini açığa çıkarmaktadır. Hasan Hüseyin, kimisi tutuklu, kimisinin kitabı toplatılmış ve mahkemede olan, kimisinin özel hayatı çeşitli baskılar altında bulunan devrimci sanatçılara «vay onlar benim adımı dergilerinden sildiler, vay onlar benim adımdan söz etmediler, vay onlar üretici değildir» gibisinden saçmasapan şeylerle ve sinsice saldırdığı zaman neredeydi, yazıma «dönem açısından» karşı çıkan baylar? Bu tutarsızlığın kaynağı, daha önce politik alanda çevrilmek istenip, nerede ihanete dönüştüğü bugün anlaşılmış olan ve bugün de edebiyat-sanat alanında çevrilmek istenen bir takım dolaplardır. Yine soyut bir çizgi çekilip, çizginin bu yanında kalan herkes devrimcidir mantığıyla bir takım eleştiri yasakları konuyor. «Özel merak»lara düşkün, Fischer'i, Lukacs'ı ağızlarına sakız etmiş eleştirmenciklerimiz «Amanın, İdanof'çuluk!» diye çığlıklar atıyorlar. (Sonra da, dönüp o antidiyalektik kafalarıyla, kendi «yer ve zaman» özellikleri açısından Nâzım Hikmet'i, Beethoven'i eleştirebilen devrimcilere dil uzatacak kadar süretkâr olabiliyorlar. Nâzım'ı kendi koşullarımız ve tarihsel kesitimiz açısından «küçük burjuva duyarlığı» ile suçlamak, elbetteki inkârcılıktan da

öte korkunç bir şeydir. **Ama başka bir** «yer ve zaman» açısından bunu mümkün görmemek, işte **asıl doğmacılık budur.**)

Sağlam ilkeler üstüne oturmuş bir sanatın yolunu açmak inkârcı olmayan ama mızmızca da olmayan, sorumsuzca olmayan ama seçmeciliğe de düşmeyen, sekterce olmayan ama uzlaşıcı da olmayan eleştirilerle mümkündür. Böyle bir sanat geliştirilmeden, böyle bir sanat anlayışının öncülük ettiği ilerici edebiyat cephesi yaratılmadan öyle soyut çizgilerle sanat alanında mücadele verilemez. **Günlük** politikada zor geçitteyiz diye bir takım yanlışları, yanlışlar şurda kalsın sinsi, fırsatçı düşmanca tutumları es geçmek edebiyata da, düşünceye de asıl ihanettir. Ve devrimci sanat mücadelesinde, arkadan saldıranlar da, önden saldıran düşman gibi **BAŞ SIRADADIR.**

Nitekim, yapılmış olan saptamanın çeşitli biçimlerde doğrulandığını izledik. İlk doğrulama, Yansıma dergisinin 16. sayısındaki «Hasan Hüseyin Şiirine Giriş» başlıklı yazısıyla Bedrettin Cömert'ten geldi. «Kızılırmak» gibi tutarsız yığmalardan ibaret ve içerikçe sakat bir şiiri, «Ağlasun Ayşafağı» gibi ilkel bir yaratımı Nâzım Hikmet'in eserleri karşısına dikmeye yeltenen bu cüretkâr, gereken dersi almış olduğundan **(Bkz. «Değişen Gerici Tipi ve Bir Örnek», Tuncer Tuğcu, Yeni Adımlar sayı 5)** bu konu üstünde fazla durmayacağız. Ama demagojici bayların bu konu üstündeki tavrı üzerinde durmak gerek. «...**Bugün evrensel ozanımızı (yani Nâzım Hikmet'i-T.A.) bile aştığı söylenen Hasan Hüseyin'i** «ucuz şair» yapıtlarını «ucuz şiir» biçiminde suçlamak tutarsız, boş çamur atmalar olsa gerek kanısındayım». (Mustafa Balel, Yeni Ortam, 20 Nisan 1973) gibisinden şaşkın eleştirmenlerin sözleri bir yana, Asım Bezirci benim «tefrit»im (!) karşısında bir «ifrat» yakalamıştı: «...Geçenlerde Tahir Abacı'nın Nâzım Hikmet'i göklere çıkarırken Hasan Hüseyin'i yerin dibine batırması ne denli yanlış idiyse, şimdi de Bedrettin Cömert'in onun tersini yapması o denli yanlıştır» (Yeni a, sayı 15). Aslında Nâzım Hikmet'i göklere çıkaran yok, o erdemleriyle ve eksikleriyle birlikte yeryüzündedir, ama bu bayların Hasan Hüseyin'leri öylesine çukura batmış ki, Nâzım ister istemez göklerde kalıyor.

Memet Fuat'a göre ise Bedrettin Cömert'in yazısı, benim yazıma kızılarak (!) yazılmış imiş. (Yeni Dergi, 104) Söz konusu yazının altındaki tarihin **Ocak 1973**, benim yazının yayınlanış tarihinin ise **Şubat 1973** olduğunu bir hatırlarsak, Memet Fuat'ın bu ufak dikkatsizliğinin, Cömert'in yazısının benim yazıma bir tepki olarak değil, benim yazımdan önce ve bilâhare benim yazımda saptadığım sinsice pazarlama tutumuna uygun olarak - beni doğrulayan bir örnek olarak - yazılmış olduğu gibi önemli bir gerçeği ört bas ettiğini anlarız. Memet Fuat, ufak dikkatsizliğine bir kaç da kurnazlık ekliyor: «Bedrettin Cömert'i kızdıran yazıyı biliyorum. Önce Yeni Dergi'ye verilmişti, sonra aldı yazarı, o «kardeş sayılan» dergiye verdi. İlerici gençler arasında az değil Hasan Hüseyin'i sevmeyenler.

Çekmecemde bir yazı daha var yayınlamadığım. Asım Bezirci gibi düşünüyorum bu konuda. Gerekirse enine boyuna bir incelemeyle yerine konur Hasan Hüseyin, ama çekişme, arasından burasından karşı çıkma yazılarıyla iyi bir şairi yıpratmaya çalışmak bence, yanlış bir tutum. Gençler dinler mi? Dinlemezler, yazacaklar...» Bu sözleri söyleyen Memet Fuat, «sert bulmakla birlikte» yazının dergisinde basılacağını söylediğini unutmuş görünüyor. Ayrıca yazıya «yaşadığımız şartlar» açısından karşı çıkanların yaptığı gibi, o da yazımdaki üç odak noktasını birbirinden soyutluyor, pazarlanış ve saldırı konularını es geçerek «iyi bir şairi yıpratmak» meselesi olarak görüyor. Meselenin devrimci sanat-popülist sanat çelişkisinden çıkarılıp «Gençlerin Hasan Hüseyin'i sevmemesi» meselesine indirgenmesi de bir başka kurnazlık. Bu kurtların ellerinde kala kala bir tek kurnaz geçinmeleri kaldı, deyip geçelim.

İkinci bir doğrulama «Acıyı Bal Eyledik» ihaneti oldu. Ama ne «Nehirler Aka Aka» ve «Tay» gibi şiirlerin açık ihanete varan çizgileri, ne «Kerbela Uzak Değil» biçiminde halkın itildiği ters bilinç bayraktarlığı, ne «ve derler/amma da severmiş hasan hüseyin bizi» kuyrukçuluğu - ki şairin popülist niteliğini kendi ağzıyla itirafıdır bu - demagojici bayları ilgilendirmedi. Tekelci yayın piyasası ise Hasan Hüseyin'in sırtını sıvazlamaya devam etti. Bundan ve demagojici yandaşlarından hız alan Hasan Hüseyin de ilkin kendi yandaşlarını harcatmaya girişti. Ardından işi büsbütün şirretliğe dökerek kendisini eleştirenlere karşı iğrenç sövgülere yeltendi. Düne kadar, piyasanın şartlandırılmasıyla şiirine yakınlık duyanlar, yaratılmak istenen Hasan Hüseyin mitinin ardında, eleştiriyi çok iğrenç spekülasyonlara baş vurarak sövgüyle karşılayabilecek kadar alçalabilen bir zavallının olduğunu gördüler.

Eleştirilerin, saptamaların bir takım köşe başı hesapları adına değil, ilkeler ve bir tutum adına yönlendiriliyor olması, aralarında sıkı göbek bağları bulunan kof çevreleri telaşlandırmaktadır. Bütün boğdurma çabalarına rağmen sağlıklı örneklerin sürekli gelişmekte oluşu, yeni kuşakların gürbüz çıkışları bu telaşı büsbütün artırmaktadır. «Halkın içinden gelmiş olmak»la övünen, aslında ise «Çiçek Pasajı»larına, «Piknik»lere, «Buhara»lara atılmış birer posadan başka bir şey olmayan, ihanetleri sergilenince sövgüye, dedikoduya, demagojiye baş vuran, yumurtladıkları cılk yumurta için bütün mahalleyi ayağa kaldıran kart tavuklar örneği yaygara koparan bu çevrelerle, devrimci düşünce arasmdaki çelişki, iki dünya görüşü arasındaki çelişkidir. İnkârcılık söz konusu değildir, ama uzlaşma ise asla ve asla sözkonusu olmayacaktır.

EK :

Bu yazı ilk biçimiy'e Haziran 1973 tarihinde yazılmıştı. O dönemde yayınlanması mümkün olmadı. Bu arada Hasan Hüseyin'in zavallıca sataşmasının üstünden de bunca zaman geçti. Bir çok kimse bu sataşmadan

sonra tiksintisini dile getire dursun, başta onu bize ağabey şair(!) diye yutturmaya çalışan eleştirmen baş olmak üzere, bizim demagojici baylar bu konuda susmayı seçtiler. Kendilerine bir eleştiri yöneltildiğinde ya da çıkarları bulunan bir konuya dokunulduğunda yaygara koparmasını bilen bu baylardan elbetteki herhangi bir tepki de bekliyor değildik. Diğer çevrelerden ise, bu konuya Barış gazetesinin 30.8.1973 tarihli sayısındaki sanat sayfasında objektif davranmaya çalışarak değinen, tek yazarın yazısında «O eleştiriyi yazanlar homoseksüel olsa bile ne değişir» biçiminde mide bulandırıcı bir belirsizliğe rastlanıyordu. Eleştiriyi yazanlar homoseksüel olsaydı ve getirdikleri eleştiriye onların bu yönleri belirtilerek karşı çıkılsaydı yapılan gerçekten bir demagoji olurdu. Ama eleştiriyi yazanlar homoseksüel değildir, sayın objektif yazar! Hasan Hüseyin, iğrenç bir spekülasyona baş vurarak yazdığı küfürnamenin benimle ilgili bölümünde vaktiyle dergisine şiir yollamış olmamı «sürtünmek» biçiminde nitelemeye yeltenerek ve soyadlarımızı yine iğrenç bir spekülasyonla çarpıtmaya yeltenerek, bu tür bir alçalmaya baş vurmuştur. Yani yapılan bir demagoji değil, düpedüz bir alçalmadır. Türk basın ve edebiyat tarihinde, Necip Fazıl hariç, faşist yazarlardan devrimci yazarlara karşı dahi bu tür bir alçaklık görülmüş değildir. Kaldı ki, kimin homoseksüel olduğu, kimin «adamın evindeki karısına gücü yetmez, sonra da kalkıp kulamparalık taslar» sözüyle özetlenebilecek bir takım gizli komplekslerden muztarip olduğu, o yazıdan açıkça anlaşılmaktadır. Elbette, ne bir zavallının yıkılıp giderken sıçrattığı pislikler, ne de düşülen şaşkınca belirsizlikler bizlerin ortada olan kişiliğimize bir leke sürecek değildir. Bizler de alçaklıklardan, şirretliklerden yılacak değiliz. Ve elbetteki kamu oyu da, bir süre için, piyasaya egemen olan yaygaracıların etkisi altında kalsa bile, bu tür pislikleri sonuna kadar yutacak, sonuna kadar taşıyacak değildir.

Son olarak kişiliğimle ilgili bir hafifliğe ve bir adiliğe değineceğim. Hasan Hüseyin'in piyonlarından birisi açıkça, öteki de ad vermeden benim kendi adımdan söz ettirmek, (!) meşhur olmak (!) için meşhurlara (!) çatmak yolunu seçtiğimi (!) yazdılar. Acaba yıllardır el attıkları hiç bir alanda hiç bir varlık gösterememiş olan bu baylar da, adları büsbütün silinmesin diye, yine çok kullanılan bir yolu, meşhurların çanak yalayıcılığını yapmak yolunu mu seçtiler sorusu geliyor akla. Ancak, Hasan Hüseyin'e çatılınarak meşhur olunacağı fikri nasıl bir hüsnü kuruntuysa, bence bu da bir kuruntu mahsulüdür. Adilik ise şu; adı sanı olan bir takım kimseler, Babıali piyasasında, benim o yazıyı vaktiyle Hasan Hüseyin Forum dergisinde şiirlerimi basmadı diye yazdığım gibisinden iğrenç ve sahtekârca bir dedikoduyu yaydılar. Dönen spekülasyonlara bir örnek olarak bunu belirtmekle yetiniyorum. (Vaktiyle o heveskâr şiirler, devrimci düşünce ve eyleme ağız dolusu sövgüler yağdırılan o gü'eryüzlü sosyalist Forum'da çıkmasaydı ne yitirmiş olurdum diye düşünüyorum.)

HALİ[illegible]ASIM «el kapısı»

(Bilgesu Erenus'un oyunu - Ankara Sanat Tiyatrosu - Yönetmen: Rutkay Aziz - Dekor Kostüm: Vecdi Sayar - Film: Ömer Pekmez - Işık: Süreyya Sarp - Oynayanlar: Savaş Yurttaş, Aden Tolay, Meral Niron, Ali Uyandıran, Kadriye Demirel, Şener Kökkaya, Serap Kıran, Cavidan Polatkan, Engin Köprücü, Yaşar Akın, Erol Demiröz...)

Ağustos ortalarında Türk kadın işçiler tarafından Neuss şehrinde, sonra da Bielefeld, Duisburg, Dortmund şehirlerinde başlayan grev dalgası bütün Almanyayı kapladı. Ardından çoğunluğu yabancı işçilerin oluşturduğu Köln-Ford fabrikasında işçiler direnişe geçtiler ve grev kararı a'dılar. Grevin Türk işçilerinin önderliğinde başlatılması ve Federal Almanya'da çalışan yabancı işçilerin en şiddetli direnişine tanık olunması ayrı bir özellik sağlıyordu.

Emperyalist güçler arasında, ön saflara çıkma çabasındaki Federal Almanyada; üretim ile tüketim arasındaki dengesizlik daha belirgin duruma gelmiş, fazla üretimin sonucu olan sosyo-ekonomik bunalım baş göstermiştir. Bütün halk kesimlerini, özellikle yabancı işçileri etkisi altında bulunduran bu bunalım döneminde, **burjuvazinin makineleşmeyi kendi sınıfı yararına kullanışı,** işçileri makinenin bir parçası durumuna sokma sürecini hızlandırmış, bir çok işçinin de işsiz kalmasına neden olmuştur.

Yeni üretici güçler, geri bıraktırılmış ülke koşullarından kopup gelen işçilerin yaşamlarını kazanma biçimini değiştirirken, toplumsal ilişkilerinin de değişmesine neden olmuşlardır. İşçiler, toplumsal ilişkilerindeki bu ani değişmelere ayak uyduramayınca bunalımlara sürüklenmişlerdir. Bütün bunlara, yapılan haksızlıklar, hayat pahalılığı, tercüman ve ev bulma, sendikalaşma gibi sorunlar da eklenince patlamalar kendiliğinden olmuştur. Oysa, yabancı sermayenin sözcülüğünü yapan burjuva gazetelerinde olay «barbarların ve yeni kölelerin ayaklanışı» biçiminde nitelenmiştir. Sırtını egemen güçlere dayamış ve uluslararası sermayenin borazancılığını yapma çabasındaki yerli basın da bunu «kanunsuz grev» diye yansıtmıştır.

Bilgesu Erenus'un yazdığı «El Kapısı» oyununda, olayların Türkiye'deki ve Federal Almanya'daki gelişim süreci verilmektedir. Hüseyin ile Kadriye'nin yaşam öyküsünde işçilerimizin ortak sorunları dile getirilmekte ve olaylar Ford greviyle noktalanmaktadır. Özellikle Savaş Yurt-

taş'ın (Hüseyin rolünde) ve Meral Niron'un (Kadriye rolünde) çok başarılı oldukları oyunda, yer yer Türkiye'de ve Federal Almanya'da Ömer Pekmez tarafından çekilen filimlerden de yararlanılmıştır.

Birinci Perde: Hüseyin, aracı-tefeci sömürüsünün kurbanıdır. Tek serveti olan ipotekli tarlasını da satarak, hamile eşi ve dört çocuğuyla «el kapıları»na göçe karar verir. El kapısının ilk durağı İstanbul'dur. Almanya sırası henüz çıkmamıştır. Bütün çabalarına rağmen iş bulamaz. Hamile ve dört çocuklu Kadriye, ilk doğumunu yapma hazırlığındaki bir bayanın yanında hizmetçilik yapar. Bir gecekonduya yerleşirler. Çocukların sayısı beşe yükselmiş, bu arada Hüseyin'in Almanya sırası da gelmiştir. Hüseyin Alman iş verenlerinin istediği koşulları yerine getirme çabasındadır. Ancak, niteliksiz işçi olduğundan ve ciğerlerinde kara leke görüldüğünden gitme olanağım yitirir. «Ne gitmişe benzetirler, ne de dönmüşe» diye düşünür ve köye dönmek istemez. Kadriye'yi, Almanya'ya gidip kendisini aldırtması için, ikna eder.

İkinci Perde: Almanya'ya gelen Hüseyin, fabrika önünde Kastamonu'lu bir işçiyle karşılaşır. Kastamonulu, seri imalat (yani bant sisteminin) kurbanlarından biridir. Onun anlattıklarına Hüseyin hiç bir anlam veremez. Karısı Kadriye'yle Almanya'da ilk görüşmesi seri imalatın olağan dışı koşulları altında mümkün olur ve onda gördüğü değişiklikler karşısında adeta şoke olur. Hüseyin, ağır koşullarla bir iş yerinde kaçak işçi olarak bir iş bulur. Parklarda geçen günlerden sonra ev bulabilirler. Bu arada Hüseyin iş yerinden çıkarılmıştır. Tüm kaçak işçiler gibi polis tarafından da aranmaktadır. Bütün yük Kadriye'nin omuzlarına binmiştir. Evin, Hüseyin ile Kadriye'nin, köyde kalan çocuklarının ihtiyaçları istedikleri tasarrufu yapmalarına engel olmaktadır. İçine düştüğü bunalım Hüseyin'in görüş açısını daraltmış, suçlu olarak karşısına gerçek düşmanlarını değil, Kadriye'yi çıkartmıştır. Bir gece gezintiye çıkarlar. İçki almaya giden Kadriye'nin hareketinden, kendisini polise şikayet ettiği kuşkusuna düşerek, onu öldürür. Hüseyin ile Kadriye'nin öyküsü, Ford grevinden görüntüler ve oyun sona erer...

Böylece işçileri Ford greviyle patlamaya iten sosyo-ekonomik gerçeklerin bir bölümüne Hüseyin ile Kadriye'nin yaşantısından aktarılan kesitlerle ışık tutulmuştur. Yani kendiliğinden gelme (spontane) bir hareketin doğuş nedenleri sergilenmiştir. Kendiliğinden gelme hareket aşamasından siyasi bilinçlenme aşamasına geçiş sürecinin oyunda yeterince belirtilmemesi bir eksiklik olarak düşünülebilir.

Oyunda, bir süreç içinde gerçek rakamlarla örnekler verilmesi (Sırada bekleyen işçi sayısı: 960.812. Almanya'da çalışan Türk işçileri: Kadın 126.811. Erkek: 574.995. Toplam: 701.806. Kaçak İşçiler: 60.000. Sınır dışı edilen işçiler: 2.037.) ve yer yer filmlerle desteklenmesi oyunun ilginçliğini artırıyor. Işık ve sahne düzenindeki bazı aksaklıkların yanı sıra Savaş Yurttaş ve Meral Niron'un çok başarılı oyunları seyirciyi doyurmaktadır. Diğer oyuncuların da vasatı aştığım rahatça söyleyebiliriz.

yarına doğru
YAYINLARI

BEKLEYİNİZ

NASIL YAPMALI
(2 cilt)
ÇERNİŞEVSKİ
KABAHAT KİMDE
A. HERZEN
yar yayınları

DOST DOST İLLE KAVGA

ENVER GÖKÇE'nin Şiirleri

Yücel Yayınları

HAYATIMIZ ÜSTÜNE ŞİİRLER

NİHAT BEHRAM

Yücel Yayınları

DÜNYA HALK ve DEMOKRASİ ŞİİRLERİ ANTOLOJİSİ - I

•

VİETNAM ŞİİRİ

•

FİLİSTİN ŞİİRİ

A. KADİR